

МАУП

ISSN (Online) 2617-9660

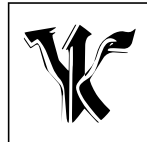
ЕКСПЕРТ:

парадигми юридичних
наук і державного
управління

Expert: paradigm of law
and public administration

МАУП

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**ЕКСПЕРТ:
ПАРАДИГМИ ЮРИДИЧНИХ НАУК
І ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

**EXPERT: PARADIGM OF LAW
AND PUBLIC ADMINISTRATION**

№ 4 (28), 2023

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

Експерт: парадигми юридичних наук
і державного управління
Видається з 2018 року
Періодичність: 4 рази на рік
Друкується за рішенням Вченої ради
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 10 від 29.11.2023)
Видання є таким, що реферується в міжнародних
та вітчизняних наукометричних базах:
Index Copernicus, ResearchBib,
Turkish Education Index, Polish Scholarly Bibliography,
Google Scholar, "Україніка наукова", ESJI .
Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 № 1643 (Додаток 4) журнал включено
до Переліку наукових фахових видань України
у категорії «Б».
Спеціальності: 081 – Право, 281 – Публічне управління
та адміністрування, 293 – Міжнародне право.
Статті у виданні перевірені на наявність плагіату
за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.
Відповідальність за зміст, достовірність фактів, цитат,
цифр несуть автори матеріалів. Редакція залишає за
собою право на незначне редагування і скорочення
(зі збереженням авторського стилю та головних
висновків). Редакція не завжди поділяє думки авторів
та не несе відповідальності за надану ними інформацію.
Матеріали подано в авторській редакції.
Передрук — тільки з дозволу редакції.
Адреса редакційної колегії:
ПрАТ "ВНЗ "Міжрегіональна Академія
управління персоналом"
вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
Офіційний сайт видання:
www.journals.maup.com.ua/index.php/expert

Expert: paradigm of law and public administration
Published from 2018
Pereodisity: 4 times a year
Published by the decision of Academic council of
Interregional Academy of Personnel Management
(Protocol № 10 from November 29, 2023)
Collection is included to the international
and domestic scientometrics databases Index
Copernicus International, ResearchBib, Turkish Education
Index, Polish Scholarly Bibliography, Google Scholar,
"Україніка наукова", ESJI .
According to the Order of the Ministry of Education
and Science of Ukraine (Annex 4), the journal is included
in the List of scientific professional publications of Ukraine,
which have been assigned the category «B».
Subject Areas: 081 – Law, 281 – Public management
and administration, 293 – International law.
The articles were checked for plagiarism
using the software StrikePlagiarism.com developed
by the Polish company Plagiat.pl.
The authors are responsible for the content,
accuracy of the facts, quotes, numbers. The editors reserves
the right for a little change and reduction
(with preservation of the author's style and main
conclusions). Editors can not share the world views of the
authors and are not responsible for the information provided.
Materials filed in the author's edition.
Reprinting — with the editorial's permission strictly.
Address of the editorial board:
Interregional Academy of Personnel Management
Str. Frometivska, 2, Kyiv, Ukraine, 03039
Official site:
www.journals.maup.com.ua/index.php/expert

Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління : збірник. № 4 (28), 2023. Київ : ПрАТ "ВНЗ
"Міжрегіональна Академія управління персоналом", 2023. 48 с.

Головний редактор

Щокін Ростислав Георгійович, доктор юридичних наук, професор, Президент Міжрегіональної Академії управління персоналом

Члени редакційної колегії:

Яблонська-Бонса Йоланта, професор, доктор юридичних наук, керівник кафедри теорії, філософії та історії права Академії Леона Козьмінського в Варшаві, головний редактор часопису «Критика права» (Республіка Польща)

Міхальський Томаш, доктор наук, доцент кафедри географії регіонального розвитку Гданського університету, Гданськ (Республіка Польща), *tomasz.michalski@ug.edu.pl*

Ніколас Шмітт, кандидат наук, старший науковий співробітник Інституту федералізму Університету Фрібургу (Швейцарія), *Nicolas.schmitt@unifr.ch*

Перцев Роман Валерійович, кандидат юридичних наук, відділ ідентифікації та криміналістики (DIFC) Поліція Ізраїлю, Єрусалим (Ізраїль)

Вечорек Лешик, доктор хабілітований, доцент, завідувач кафедри кримінального права, кримінології та криміналістики Факультету юридичних і суспільних наук Університету ім. Яна Кохановського в м. Кельц (Республіка Польща), *wieczorekleszek@op.pl*

Яскренія Єжи, професор, доктор хабілітований (Dr Hab), декан Факультету юридичних і суспільних наук Університету ім. Яна Кохановського в м. Кельце, завідувач кафедри конституційного, європейського і міжнародного публічного права, Віце-президент Правління Польського Товариства конституційного права, Спікер Товариства Польських парламентаріїв, член Правління Європейського Товариства колишніх парламентаріїв Ради Європи (FP-AP) в Парижі (Республіка Польща), *jerzyj@hot.pl*

Акімова Людмила Миколаївна, доктор наук з державного управління, професор, заслужений працівник освіти України, професор кафедри фінансів та економічної безпеки Національного університету водного господарства та природокористування, *l_akimova@ukr.net*

Якимчук Аліна Юріївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування, *alinayakim@ukr.net*

Заросило Володимир Олексійович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого Міжрегіональної Академії управління персоналом

Сопілко Ірина Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, декан юридичного факультету Національного Авіаційного Університету

Кисленко Дмитро Петрович, доктор педагогічних наук, кандидат юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського

Хаджирадєва Світлана Костянтинівна, доктор наук з державного управління, професор, заступник директора Української школи урядування

Рябцев Леонідій Леонідович, доктор наук з державного управління, професор, професор Києво-Могилянської школи врядування, головний науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень

Яровой Тихон Сергійович, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри міжнародних відносин та політичного консалтингу Інституту права та суспільних відносин Університету «Україна», *tikhon_9563963@ukr.net*

Барабаш Юрій Григорович, доктор юридичних наук, професор, проректор з навчальної роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Скрипнюк Олександр Васильович, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, директор Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України

Губанов Олег Олександрович, доктор юридичних наук, професор, доцент кафедри службового та медичного права, Навчально-науковий інституту права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Нестерович Володимир Федорович, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри державно-правових дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, *mail@lduvs.edu.ua*

Тимошенко Юрій Петрович, кандидат юридичних наук, професор, заступник директора Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого Міжрегіональної Академії управління персоналом

Швець Катерина Павлівна, доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, проректор, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Муравйов Кирило Володимирович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Нестор Віталій Романович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії держави і права та конституційного права Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Амелін Олександр Юрійович, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Адам Адріан Останек, доктор наук, доктор хабілітований, професор Військового технологічного університету (Республіка Польща)

Мануель Давид Массено, доцент Політехнічного інституту Бежа (Португалія)

Агнешка Шпак, доктор хабілітований, професор кафедри міжнародної безпеки Інституту досліджень безпеки, Торунь (Республіка Польща), *szpak@journals.maup.kiev.ua*

Олександра Леткова, доктор права, доцент, юридичний факультет Університету Матея Бела, Банска Бистрица (Словаччина)

Chief Editor

Shchokin Rostyslav Heorhiiovych, Doctor of Law, Professor, President of the Interregional Academy of Personnel Management

Members of the editorial board:

Jablonska-Bonsa Jolanta, Professor, Doctor of Law, Head of the Department of Theory, Philosophy and History of Law of Kozminski University, Editor-in-Chief of Critique of Law (Republic of Poland)

Tomasz Michalski, Doctor of Science, Associate Professor at the Department of Geography of Regional Development, University of Gdansk, Gdansk (Republic of Poland), *tomasz.michalski@ug.edu.pl*

Nicholas Schmitt, PhD, Senior Researcher at the Institute of Federalism, University of Friborg (Switzerland), *Nicolas.schmitt@unifr.ch*

Pertsev RomanValeriiovych, PhD (Law), Division of Identification and Forensic Science (DIFC) of Israel Police, Jerusalem (Israel)

Vechorek Leshyk, Doctor Habilitated, Associate Professor, Head of the Department of Criminal Law, Criminology and Criminology, Faculty of Law and Social Sciences, Jan Kochanowski University of Kielce (Republic of Poland), *wieczorekleszek@op.pl*

Yaskrenia Jerzy, Professor, Doctor Habilitated (Dr. Hab.), Dean of the Faculty of Law and Social Sciences, Jan Kochanowski University of Kielce, Head of the Department of Constitutional, European and International Public Law, Vice-President of the Board of the Polish Society of Constitutional Law, Speaker of the Society of Polish Parliamentarians, Member of the Board of the European Society of Former Parliamentarians (FP-AP) in Paris (Republic of Poland), *jerzyj@hot.pl*

Akimova Lyudmyla Mykolayivna, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Honored Education Worker of Ukraine, Professor at the Department of Financial and Economic Security of the National University of Water Management and Nature Resources Use (Ukraine)

Yakymchuk Alina Yuriyivna, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Public Administration, Documentation and Information Activity of the National University of Water Management and Nature Resources Use, *alinayakim@ukr.net* (Ukraine)

Zarosylo Volodymyr Oleksiyovych, Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Law-Enforcement and Anti-Corruption Activities of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Sopilko Iryna Mykolayivna, Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Dean of the Faculty of Law of the National Aviation University (Ukraine)

Kyslenko Dmytro Petrovych, Doctor of Pedagogy, PhD in Law, Professor, Leading Researcher, National Defence University of Ukraine (Ukraine)

Khadzhiradeva Svitlana Kostiantynivna, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Deputy Director of the Ukrainian School of Government, Head of the Center for Evaluation of Candidates for Civil Service Positions (Ukraine)

Ryabtsev Hennadiy Leonidovych, Doctor of Science in Public Administration, Ph.D., Professor, Professor at Kyiv-Mohyla School of Government, Chief Researcher at the National Institute for Strategic Studies (Ukraine)

Yarovoy Tikhon Serhiiovych, Doctor of Sciences in Public Administration, Ph.D., Professor, Professor at the Department of International Relations and Political Consulting of the Institute of Law and Public Affairs, Open International University of Human Development "UKRAINE", *tikhon_9563963@ukr.net* (Ukraine)

Barabash Yurii Hryhorovych, Doctor of Law, Professor, Vice-Rector for Academic Affairs of Yaroslav Mudryi National Law University (Ukraine)

Skrypniuk Oleksandr Vasyliovych, Doctor of Law, Professor, Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine, Deputy Director of V.M. Koretsky Institute of State and Law of NAS of Ukraine (Ukraine)

Hubanov Oleh Oleksandrovych, Doctor of Law, Professor, Associate Professor at the Department of Service and Medical Law, Educational and Research Institute of Law, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Nesterovych Volodymyr Fedorovych, Doctor of Law, Associate Professor, Head of the Department of State and Law Disciplines of Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko, *mail@lduvs.edu.ua* (Ukraine)

Tymoshenko Yuriy Petrovych, PhD in Law, Professor, Deputy Director of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Shvets Kateryna Pavlivna, Doctor of Sciences in Public Administration, PhD in Law, Associate Professor, Professor at the Department of Civil Law Disciplines and International Law of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Vice-Rector, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Muraviov Kyrylo Volodymyrovych, Doctor of Law, Professor, Professor at the Department of Administrative, Financial and Banking Law of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Nestor Vitalii Romanovych, Doctor of Law, Professor, Professor at the Department of Theory of State and Law and Constitutional Law of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Amelin Oleksandr Yuriyovych, PhD in Law, Associate Professor, Professor at the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Adam Adrian Ostanek, DSc, Dr. Hab., Professor at the Military University of Technology (Republic of Poland)

Manuel David Masseno, Associate Professor, Polytechnic Institute of Beja (Portugal)

Agnieszka Shpak, Dr. Hab., Professor at the Department of International Security, Institute of Security Studies, Torun (Republic of Poland), *szpak@journals.maup.kiev.ua*

Alexandra Letkova, JUDr., Associate Professor, Faculty of Law Matej Bel University, Banska Bystrica (Slovakia)

ЗМІСТ

Косяченко К. Е.

Досвід міжнародних неурядових організацій у запобіганні злочинам (на прикладі “Columbia Neighborhood Watch” та “Freedom in disasters”).....6

Янчук Н. Д.

Роль та значення порівняльного кримінального права в системі юридичної освіти.....11

Красников Є. В.

Сучасні вимоги до якості кадрового забезпечення діяльності органів публічної влади.....17

Заросило В. О., Заросило В. В., Євчук Т. В.

Проблеми правового регулювання релокації підприємств.....26

Кірін Р. С., Ботвінов Р. Г., Ревякіна Т. О.

Проблеми правового механізму визначення екологічної шкоди і збитків, завданих внаслідок російської збройної агресії.....34

Бондар В. С.

Особливості судово-балістичної експертизи (на прикладі дослідження гвинтівки снайперської спеціальної «Вінторез» 6-п-29).....42

Косяченко Ксенія Едуардівна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ННІ права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, просп. Гагаріна 26, м. Дніпро, 49005; kosiachenko5@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-1380-218X>

ДОСВІД МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИНАМ (НА ПРИКЛАДІ “COLUMBIA NEIGHBORHOOD WATCH” ТА “FREEDOM IN DISASTERS”)

Анотація. Розгляд сучасної зарубіжної практики участі громадськості в запобіганні корупційній злочинності дає підстави для можливого запозичення її окремих складових з метою вдосконалення наявних форм взаємодії між громадськістю та державними органами в Україні, а також формування новітньої стратегії запобігання корупційній злочинності. Антикорупційний досвід розглядуваних країн є певним орієнтиром, до якого має прагнути кожна країна, зокрема й Україна. Основна їх перевага полягає в належному урядуванні, адже органи публічної влади, здійснюючи свої повноваження, усвідомлюють важливість власних дій для добробуту суспільства, оцінюють діяльність у сфері управління як престижну та цінують власну репутацію. Системне розв'язання низки проблем допоможе побудувати шлях до підвищення ролі та спроможностей громадянського суспільства у сфері запобігання корупції в Україні.

Зазначається, що головною метою діяльності «Columbia Neighborhood Watch» є об'єднання сусідів навколо питання запобігання злочинності. Основним заходом реалізації цієї мети є нагляд сусідів за безпекою один одного. Увага один до одного та координація спільних дій призводять до того, що потенційним суб'єктам злочинів значно складніше реалізувати свій протиправний намір. Як наслідок, об'єднання сусідів та координація їх дій через неурядову організацію «Columbia Neighborhood Watch» призводить до зниження рівня злочинності у відповідній місцевості.

Наголошується на доцільності створення «сусідських варт» в Україні, що дозволить суттєво знизити рівень майнових та насильницьких злочинів.

Як правило, під час аналізу питання запобігання злочинності тими чи іншими суб'єктами мається на увазі діяльність державних правоохоронних органів. Водночас, запобігання актам деліктної поведінки – складний процес, що охоплює діяльність цілого ряду неурядових організацій, роль яких у захисті найбільш важливих суспільних відносин від протиправних посягань останніми роками невпинно зростає.

Розкривається один з основних напрямків кримінологічної діяльності неурядової організації «Freedom in disasters», що полягає в об'єднанні та координації дій різних суб'єктів протидії злочинності (місцеві фахівці, міжнародні експерти, наукові організації, неурядові організації) у місцях природних та техногенних катастроф. Відповідна робота сприяє усуненню (нейтралізації) детермінантів злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми.

Ключові слова: кримінологія, неурядові організації, протидія злочинності, правоохоронні органи, кримінологічна діяльність, запобігання злочинам.

Kseniia Eduardivna Kosiachenko,

PhD of Law, Associate Professor of the Department of Civil and Legal Disciplines of the Educational and Scientific Institute of Law and Innovative Education of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, 26, Gagarina ave., Dnipro, 49005; kosiachenko5@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-1380-218X>

EXPERIENCE OF INTERNATIONAL NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN CRIME PREVENTION (THE CASE OF “COLUMBIA NEIGHBORHOOD WATCH” AND “FREEDOM IN DISASTERS”)

Abstract. Consideration of the modern foreign practice of public participation in the prevention of corruption crime provides grounds for possible borrowing of its individual components in order to improve the exis-

ting forms of interaction between the public and state bodies in Ukraine, as well as the formation of the latest strategy for the prevention of corruption crime. The anti-corruption experience of the countries under consideration is a certain reference point to which every country should strive, including Ukraine. Their main advantage is proper governance, because public authorities, exercising their powers, realize the importance of their own actions for the well-being of society, evaluate management activities as prestigious and value their own reputation. A systematic solution to a number of problems will help to build a way to increase the role and capabilities of civil society in the field of corruption prevention in Ukraine.

It is noted that the main goal of the activity of "Columbia Neighborhood Watch" is to unite neighbors around the issue of crime prevention. The main measure of realization of this goal is supervision of neighbors for each other's safety. Attention to each other and coordination of joint actions lead to the fact that it is much more difficult for potential subjects of crimes to realize their illegal intention. As a result, the association of neighbors and the coordination of their actions through the non-governmental organization "Columbia Neighborhood Watch" leads to a decrease in the level of crime in the respective area.

Emphasis is placed on the expediency of creating "neighborhood watches" in Ukraine, which will significantly reduce the level of property and violent crimes.

As a rule, when analyzing the issue of crime prevention by certain entities, the activity of state law enforcement agencies is meant. At the same time, prevention of acts of tortious behavior is a complex process that encompasses the activities of a number of non-governmental organizations, whose role in protecting the most important social relations from illegal encroachments has been steadily growing in recent years.

One of the main directions of the criminological activity of the non-governmental organization "Freedom in disasters" is revealed, which consists in the unification and coordination of the actions of various actors in the fight against crime (local specialists, international experts, scientific organizations, non-governmental organizations) in places of natural and man-made disasters. Appropriate work contributes to the elimination (neutralization) of the determinants of crimes related to human trafficking.

Key words: criminology, non-governmental organizations, fight against crime, law enforcement agencies, criminological activity, crime prevention.

Постановка проблеми. У статті розглядається досвід запобігання злочинам такими неурядовими організаціями, як «Columbia Neighborhood Watch» (США) та «Freedom in disasters» (Республіка Австрія).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню зарубіжного досвіду кримінологічної діяльності тих чи інших суб'єктів протидії злочинності приділялася й приділяється чимала увага у працях таких вітчизняних вчених, як В. С. Березняк, В. М. Бесчастний, І. Г. Богатирьов, О. Ю. Бусол, В. В. Василевич, А. А. Вознюк, А. О. Джужа, О. М. Джужа, А. В. Коваленко, О. М. Костенко, І. Г. Куц, І. М. Копотун, О. М. Литвинов, А. П. Мозоль, Є. М. Моїсєєв, С. І. Мінченко, Ю. Ю. Орлов, А. В. Савченко, Н. І. Устрицька, В. В. Черней, С. С. Чернявський, В. В. Шаблистий, С. І. Шевченко, О. С. Юнін, Г. З. Яремко та ін.

Не дивлячись на це, відповідні наукові пошуки, як правило, стосуються роботи правоохоронних органів зарубіжних держав, тоді як діяльність неурядових організацій залишається поза увагою науковців.

Метою цієї статті є дослідження діяльності зарубіжних неурядових організацій «Columbia Neighborhood Watch» та «Freedom in disasters» у сфері запобігання злочинам.

Для ефективної боротьби зі злочинністю необхідно постійно оновлювати засоби та методи боротьби з нею [5, с. 104].

Ефективність кримінологічної діяльності неурядових організацій в свою чергу полягає у досягненні заздалегідь поставленої мети, цілей або завдань, щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, які передбачені статутом неурядової організації відповідно до ст. 11 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року № 4572-VI, у співвідношенні до затрачених ресурсів, які були використані на отримання бажаного результату кримінологічної діяльності (виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, зменшення статистичних показників, щодо вчинених кримінальних правопорушень тощо) [7, с. 387].

У США неурядові організації відіграють вагомий роль у запобіганні кримінальним правопорушенням. Серед них широкою популярністю користуються так звані «сусідські варти». Розглянемо діяльність однієї з них на прикладі «Сусідської варті Колумбії» (далі – «CNW» («Columbia Neighborhood Watch»). Дана неурядова організація є активним суб'єктом профілактики злочинності, який широко співпрацює з місцевою поліцією (департаментом поліції

Колумбії), іншими правоохоронними органами та неурядовими організаціями, громадянами).

Відповідно до Статуту цієї організації, її основними цілями є:

1) залучення сусідів до досягнення мети запобігання злочинності;

2) збільшення кількості та розвиток програм нагляду за сусідами в районах Колумбії (штат Міссурі);

3) управління та керівництво програмою нагляду за сусідами у Колумбії (штат Міссурі);

4) збір коштів та фінансова підтримка для досягнення перелічених цілей [2].

Варто зауважити, що дана неурядова організація діє в рамках програми «Національна сусідська варта» (далі – Програма), що була розгорнута на території США з 1972 року та діє в умовах сьогодення. Як зазначається на офіційному вебсайті Програми, щодня члени суспільства стикаються з ситуаціями, що вимагають бути очима та вухами правоохоронних органів. Нагляд за сусідами не тільки дозволяє громадянам допомагати іншим суб'єктам (правоохоронним органам, неурядовим організаціям) в процесі боротьби зі злочинністю, але і єднає людей. Програма «Сусідська варта» спирається на відчуття небайдужості пересічних громадян, надаючи запит на допомогу сусідам. Національна програма «Neighborhood Watch» – це портал, що закликає на навчає громадян допомагати правоохоронним органам та громадам [3].

Кримінологічна діяльність неурядових організацій, як повноцінного суб'єкта кримінологічної політики у сфері боротьби зі злочинністю являє собою – сукупність дій та заходів, щодо попередження та профілактики кримінальних правопорушень, аналіз процесів та явищ, які детермінують виникнення злочинності, інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження, нагляд за кримінологічною діяльністю правоохоронних органів, а також забезпечення прав і свобод людини та громадянина [8, с. 628].

Діяльність цієї та інших подібних організацій, що діють в рамках програми «Сусідська варта» мають ряд очевидних переваг, серед яких:

Зниження рівня злочинності [4, с. 5–6]. Постійний нагляд за житлом іншої людини в рамках добросусідських відносин відіграє бінарну роль:

А) профілактичну – турботливе ставлення сусідів один до одного, яке, у тому числі, проявляється у нагляді за майном іншого, здатне змусити потенційного злочинця замислитись про «вдалість» ідеї вчинити злочини, адже у такому

випадку він може бути помічений або навіть затриманий «на гарячому» сусідами;

Б) безпосередня допомога у розкритті та припиненні злочинів – сусіди здатні затримати або принаймні ідентифікувати особу, яка вчиняє суспільно небезпечне діяння.

Підвищення рівня якості життя, взаємодопомога [4, с. 5–6]. Особливо дана теза стосується найменш захищених категорій населення, які потребують допомоги суспільства (особи з інвалідністю, самотні особи похилого віку тощо).

Підвищення серед громадян відчуття безпеки [4, с. 5–6]. У випадку проживання громадян на основі принципу добросусідства та небайдужості один до одного, у кожної людини формується відчуття безпеки. Так, залишаючи свою оселю, транспортний засіб на вулиці тощо, особа завжди впевнена у тому, що жодний злодій не вчинить крадіжку, адже буде помічений сусідами.

Формування єдності громади – проживання громадян на засадах взаємодопомоги та добросусідства створює фундамент для єдності та дружби.

Надання допомоги правоохоронним органам [4, с. 5–6]. Як було сказано вище, подібна взаємодопомога сусідів суттєво допомагає роботі правоохоронних органів в попередженні, розкритті та припиненні злочинів.

Збільшення якості кадрової політики в правоохоронних органах, економія коштів. Надання допомоги правоохоронним органам дозволяє економити державні кошти та проводити ефективну кадрову політику (так, у випадку відсутності подібних організацій, що діють в рамках програми «Сусідська варта», кількість адміністративних правопорушень та злочинів суттєво зросла б, тому держава була б змушена додатково наймати правоохоронців для вирішення вказаних проблем) [4, с. 5–6].

Враховуючи викладене, CNW (як і ряд інших регіональних варт) є справжньою проблемою для маргінально налаштованих громадян, які мають намір вчинити суспільно небезпечне діяння. Взаємодопомога сусідів, пильність та небайдужість до проблем один одного дозволяють громадян почувати себе у безпеці.

Думається, проектування відповідного досвіду у вітчизняні реалії змогло б позитивно вплинути на динаміку поширення майнових та насильницьких злочинів. Водночас, для реалізації даної ідеї важливим є розроблення державної програми із запобігання злочинності, яка б стимулювала створення сусідських варт, розкривала питання повноважень таких неурядових організацій, їх взаємодію з органами державної влади та місцевого самоврядування тощо.

Проаналізуємо діяльність із запобігання злочинам іншої неурядової організації, офіс якої розташований у м. Відень (Республіка Австрія) – «Freedom in disasters» (далі – FID). FID – міжнародна неурядова організація, яка орієнтує свої зусилля на тому, щоб запобігти випадкам, коли жертви природних та техногенних катастроф, війн стають жертвами торгівлі людьми. FID працює над досягненням своєї місії за допомогою підходу співпраці, об'єднуючи навички та досвід місцевих фахівців і міжнародних експертів для допомоги особам, які стали жертвами перелічених факторів. FID співпрацює з науковими організаціями, корпораціями та соціальними підприємствами з метою зміни ситуації на місцевому рівні. Одночасно організація розширює наукову базу знань щодо боротьби з торгівлею людьми під час катастроф, щоб забезпечити міжнародне співтовариство правильними інструментами для допомоги тим, хто її потребує [1].

Дійсно, катастрофи природного та техногенного характеру, воєнні конфлікти тощо – це детермінанти, що негативно впливають на динаміку злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми [6]. У таких умовах загострюється ряд проблем соціального характеру: втрата коштів на існування, проблеми з наявністю та постачанням продуктів харчування, пошкодження або втрата житла тощо (більш детально вплив перелічених детермінантів на поширення даного виду суспільно небезпечних діянь буде проаналізовано далі в контексті інших неурядових організацій), тому потерпілі від перелічених факторів стають «легкою здобиччю» для суб'єктів злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми.

Відтак, FID стала однією з перших міжнародних неурядових організацій, що займаються запобіганням злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, в умовах катастроф техногенного та природного характеру, воєнних конфліктів. Даний факт свідчить про професійний підхід працівників FID в питанні запобігання та протидії злочинності, адже члени цієї неурядової організації, перш ніж долучитися до того, чи іншого напрямку кримінологічної роботи, провели відповідні дослідження на предмет актуальних напрямків кримінологічної діяльності. Як наслідок, названій неурядовій організації вдалося віднайти сферу роботи із запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, яка майже не опрацьована іншими суб'єктами.

Зрозуміло, що будь яка робота із запобігання або протидії злочинності є корисною та такою, що сприяє зменшенню динаміки поширення актів деліктної поведінки (звісно, якщо вона реалізовується з дотриманням певних принципів та правил), проте кримінологічна діяльність – багатовекторна, а тому важливою є диференціація тих чи інших напрямків роботи за різними суб'єктами [9, с. 110].

Так, наприклад, якщо всі неурядові організації займатимуться виключно профілактикою квартирних крадіжок, то інші види злочинів почнуть розвиватися стрімкими темпами, адже для них будуть існувати сприятливі умови для поширення. Крім того, за такої ситуації можливі випадки, коли поява нових суб'єктів із запобігання та протидії тому чи іншому виду злочинів майже не позначиться на динаміці цих суспільно небезпечних діянь (надлишок суб'єктів).

Повертаючись до безпосередньої діяльності FID важливо зауважити, що ризик катастроф, спричинених зміною клімату, зростає по всьому світу. Водночас, торгівля людьми досягла рекордного рівня. Сучасні кримінологічні зусилля є недостатніми у вирішенні викликів XXI століття, пов'язаних із торгівлею людьми під час катастроф. Зрозуміло, що у таких умовах відсутність організації, яка займалася б цією темою, дозволяла б організованим злочинним синдикатам використовувати такі фактори як «можливості» для торгівлі людьми.

Висновок. Отже, підсумовуючи викладене вище можна зробити висновок, що неурядові організації займають важливу роль у запобіганні кримінальним правопорушенням [10, с. 226].

Для підвищення ефективності протидії майновим та насильницьким кримінальним правопорушенням вбачається доречним запозичення досвіду американської неурядової організації «Columbia Neighborhood Watch», яка допомагає в утворенні та координує діяльність так званих «сусідських варт» - об'єднань сусідів приватних та багатопверхових будинків. Наявність сусідських варт створює ряд бар'єрів у реалізації злочинних намірів для потенційних кримінальних правопорушників.

Перспективним напрямком подальших досліджень вважаємо аналіз досвіду інших відомих неурядових організацій США та держав-членів ЄС у сфері протидії злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. FID: About us. Freedom in Disasters: website. URL: <https://www.freedomid.org/about-us/> (дата звернення: 26.01.2021)
2. National Neighborhood Watch. National Neighborhood Watch: website. URL: <https://www.nnw.org/> (дата звернення: 26.01.2021)
3. Neighborhood Watch Manual. 37 p. Columbia neighborhood watch: website. URL: https://www.columbianeighborhoodwatch.org/wp-content/uploads/2015/12/NSA_NW_Manual.pdf (дата звернення: 26.01.2021)
4. Neighborhood Watch of Columbia Missouri Organizational Bylaws. Columbia Neighborhood Watch: website. URL: <https://www.columbianeighborhoodwatch.org/wp-content/uploads/2015/01/Bylaws.pdf> (дата звернення: 26.12.2020)
5. Каторкін Р. А. Досвід правового регулювання питання ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу окремих країн пострадянського простору. *Jurnalul juridic national: teorie si practica: науково-практичний журнал Республіки Молдова*. 2017. № 6 (28). С. 104-107.
6. Каторкін Р. А. Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини як міжнародне явище. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/12893/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%D0%9A%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BA%D1%96%D0%BD.docx> (дата звернення: 26.01.2021)
7. Косяченко К. Е. Ефективність кримінологічної діяльності неурядових організацій. *Юридичний науковий електронний журнал*, № 1. 2023. С. 384–387.
8. Косяченко К. Е. Кримінологічна діяльність неурядових організацій: нормативно-правове дослідження. *Юридичний науковий електронний журнал*, №10. 2022. С. 625–629.
9. Шаблістий В. В. Історико-правові аспекти філософської концепції безпеки людини. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 109–115.
10. Шаблістий В. В. Спроба критичного переосмислення суспільної небезпечності злочину, проступку, правопорушення. Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали міжнар. наук.практ. конф., м. Харків, 10–11 жовтня 2013 р. Харків, 2013. С. 225–230.

REFERENCES:

1. FID: About us. Freedom in Disasters: website. URL: <https://www.freedomid.org/about-us/> (access date: 26.01.2021). [in Ukrainian]

2. National Neighborhood Watch. National Neighborhood Watch: website. URL: <https://www.nnw.org/> (access date: 26.01.2021).
3. Neighborhood Watch Manual. 37 years. Columbia neighborhood watch: website. URL: https://www.columbianeighborhoodwatch.org/wp-content/uploads/2015/12/NSA_NW_Manual.pdf (access date: 01/26/2021).
4. Neighborhood Watch of Columbia Missouri Organizational Bylaws. Columbia Neighborhood Watch: website. URL: <https://www.columbianeighborhoodwatch.org/wp-content/uploads/2015/01/Bylaws.pdf> (access date: 12/26/2020).
5. Katorkin R. A. (2017). Dosvid pravovoho rehulivannia pytannia ukhylennia vid pryzovu na strokovu viiskovu sluzhbu, viiskovu sluzhbu za pryzovom osib ofiterskoho skladu okremykh krain postradianskoho prostoru. [Experience of legal regulation of the issue of evasion of conscription for military service, military service by conscription of officers of individual countries of the post-Soviet space]. *Jurnalul juridic national: teorie si practica: scientific and practical journal of the Republic of Moldova*. No. [in Ukrainian].
6. Katorkin R.A. Torhivlia liudmy abo insha nezakonna uhoda shchodo liudyny yak mizhnarodne yavyshe. [Human trafficking or other illegal human trafficking as an international phenomenon]. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/12893/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%D0%9A%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BA%D1%96%D0%BD.docx> (access date: 01/26/2021). [in Ukrainian].
7. Kosiachenko K. E. (2023). Efektyvnist kryminolohichnoi diialnosti neuriadovykh orhanizatsii. [Effectiveness of criminological activities of non-governmental organizations]. *Legal scientific electronic journal*. [in Ukrainian].
8. Kosiachenko K. E. (2022). Kryminolohichna diialnist neuriadovykh orhanizatsii: normatyvno-pravove doslidzhennia. [Criminological activity of non-governmental organizations: regulatory and legal research]. *Legal scientific electronic journal*. [in Ukrainian].
9. Shablystiy V. V. (2012). Istoryko-pravovi aspekty filosofskoi kontseptsii bezpeky liudyny. [Historical and legal aspects of the philosophical concept of human security]. *Law and society*. [in Ukrainian].
10. Shablystiy V.V. (2013). Sproba krytychnoho pereosmyslennia suspilnoi nebezpechnosti zlochynu, prostupku, pravoporushennia. [An attempt at a critical rethinking of the social danger of a crime, a misdemeanor, an offense]. *Actual problems of criminal responsibility: materials of the international science and practice conference*. Kharkiv. [in Ukrainian].

Янчук Наталія Дмитрівна,

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри теорії та історії держави і права Одеського державного університету внутрішніх справ, вул. Успенська, 1, м. Одеса, 65000; yanchuknd@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-0491-0995>

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Анотація. Стаття присвячена визначенню місця «Порівняльного кримінального права» в системі юридичної освіти. Аргументується актуальність та затребуваність порівняльного кримінального права як навчальної дисципліни, що сприяє формуванню світогляду нового покоління юристів та підкріплює фундаментальність юридичної освіти.

Розкрита практична роль порівняльного кримінального права, відмічено, що порівняльне кримінальне право як самостійна навчальна дисципліна відкриває нові можливості в області безпосереднього вивчення кримінального законодавства правових систем сучасності; допомагає орієнтуватися на правовій карті світу, а також застосовувати результати кримінально-правових досліджень для вдосконалення національного кримінального права; сприяє розвитку наукової теорії порівняльного правознавства в сфері кримінального права.

Обґрунтовано точку зору, що запровадження навчальної дисципліни «Порівняльне кримінальне право» в число обов'язкових дисциплін для вивчення магістрами кримінально-правової спеціалізації було б ефективним чинником підвищення якості освіти та підготовки компетентних спеціалістів для сучасної транснаціональної юридичної практики.

Запропонований авторський підхід до системи порівняльного кримінального права, котрий передбачає виділення тричленної структури: описове порівняльне кримінальне право, загальна та особлива частини.

Робиться висновок, що станом на сьогодні впровадження в навчальні плани навчальної дисципліни «Порівняльне кримінальне право» при підготовці майбутніх юристів ще не досягло належного рівня. Таку ситуацію зумовлюють різні причини, проте вона потребує подальшого вирішення, адже в умовах глобалізації економіки і права, зростання міжнародних політичних, економічних, культурних та юридичних контактів запровадження навчальних дисциплін компаративістського циклу стає необхідною частиною якісної юридичної освіти.

Ключові слова: порівняльне кримінальне право, порівняльне правознавство, компаративістика, юридична освіта, навчальна дисципліна, здобувачі вищої освіти, освітній процес.

Yanchuk Nataliia Dmytrivna,

Candidate of Law, Associate Professor, Professor of the Department of Theory and History of the State and of Law Odesa State University of Internal Affairs, 1, Uspenska str., Odesa, 65000; yanchuknd@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-0491-0995>

ROLE AND SIGNIFICANCE OF COMPARATIVE CRIMINAL LAW IN THE SYSTEM OF LEGAL EDUCATION

Abstract. The article is devoted to determining the place of «Comparative criminal law» in the system of legal education. The relevance and demand of comparative criminal law as an educational discipline is argued, which contributes to the formation of the worldview of a new generation of lawyers and reinforces the fundamentality of legal education.

The practical role of comparative criminal law is revealed, it is noted that comparative criminal law as an independent educational discipline opens up new opportunities in the field of direct study of criminal legislation of modern legal systems; helps to navigate the legal map of the world, as well as apply the results of criminal legal research to improve national criminal law; contributes to the development of scientific theory comparative jurisprudence in the field of criminal law.

The point of view is substantiated that the introduction of the educational discipline «Comparative criminal law» among the mandatory disciplines for master's studies in criminal law specialization would be

an effective factor in improving the quality of education and training competent specialists for modern transnational legal practice.

The proposed author's approach to the system of comparative criminal law, which involves the allocation of a three-part structure: descriptive comparative criminal law, general and special parts.

It is concluded that, as of today, the introduction of the «Comparative Criminal Law» educational discipline in the training plans of future lawyers has not yet reached the appropriate level. Such a situation is caused by various reasons, but it needs further resolution, because in the conditions of globalization of the economy and law, the growth of international political, economic, cultural and legal contacts, the introduction of educational disciplines of the comparativist cycle becomes a necessary part of quality legal education.

Key words: *comparative criminal law, comparative jurisprudence, comparative studies, legal education, educational discipline, students of higher education, educational process.*

Постановка проблеми. Порівняльне кримінальне право – це один із пріоритетних напрямів правової компаративістики, що зайняв гідне місце в сучасній юриспруденції. Питання про те, яким чином порівняльне кримінальне право «вписується» в систему юридичної освіти, яке місце в цій системі займає та яку роль відіграє залишається відкритим. Дискусії з цього приводу не вщухають з моменту створення в 1846 році на юридичному факультеті Паризького університету кафедри порівняльного кримінального права. В Україні порівняльне кримінальне право почало проникати в сферу наукових інтересів лише наприкінці XIX століття і після утворення Радянського Союзу «згасло». Відроджуватись почало лише після здобуття незалежності України (не рахуючи окремих наукових публікацій, що видавались в попередній період та носили переважно критичний характер). Хоча суперечки з приводу значення порівняльного кримінального права в системі юридичних наук тривають і сьогодні, але безперечним є факт, що порівняльне кримінальне право підкріплює фундаментальність юридичної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями теорії порівняльного кримінального права займалися такі вітчизняні і зарубіжні науковці, як М. Ансель, О. Ведернікова, В. Додонов, Г. Єсаков, Н. Крилова, Р. Леже, О. Маліновський, Ж. Прадель, А. Серебреннікова та ін. Проте, незважаючи на численні дослідження в цій галузі, непроаналізованими залишаються цілий спектр питань, що обумовлює актуальність наукового дослідження, проведеного в рамках цієї статті.

Формулювання цілей. Метою даної статті є теоретичне осмислення ролі та значення порівняльного кримінального права в системі юридичної освіти.

Виклад основного матеріалу. В період глобалізаційних процесів та зближення правових систем правова компаративістика отримала воістину друге дихання, і вести мову про її роль та значення стало вже загальним правилом.

Необхідність вирішення складних та масштабних завдань, що вже стоять і будуть стояти перед українською державою, а відповідно і перед науковою спільнотою, потребує вдосконалення системи вищої юридичної освіти, приведення її у відповідність із сучасними вимогами. Першочергова увага має бути приділена якості підготовки майбутніх правників, котрі мають володіти широким спектром знань, розуміти закономірності правового розвитку у всьому світі та вміти орієнтуватись на правовій карті світу. Досягнення ж належного рівня підготовки юристів без вивчення дисциплін компаративістського циклу сьогодні неможливе, враховуючи процеси інтеграції в правовій сфері та все більший взаємозв'язок правових систем. Не аби яка роль в системі юридичної освіти належить «Порівняльному кримінальному праву».

Зазначаючи значимість «Порівняльного кримінального права» в системі юридичної освіти неможливо не згадати слова видатного італійського вченого А. де Віта: «все більше починаєш розуміти, що юрист, майбутній викладач, практик чи державний службовець обов'язково повинен вивчати дисципліну, котра допоможе йому краще зрозуміти свою власну правову систему та нав'язати йому неприйняття будь-якого догматизму. Правова система в цьому випадку не буде сприйматись як дещо непо рушне та непохитне (тут я маю на увазі перш за все юридичну освіту в університетах континентальної Європи); її можна якщо не любити, то цінувати, відноситись до неї як до живого організму з притаманними йому слабостями, перевагами та недоліками. Студент змушений буде зрозуміти, що будь-яке правило, будь-який інститут чи механізм створені в силу певних причин різного порядку. Саме тому в нього виникає природне прагнення зрозуміти всю соціально-культурну реальність, що обумовлює відповідну правову систему» [цит. по 2, с. 59].

На думку видатних німецьких вчених-компаративістів К. Цвайгерт та Х. Кьотца: «порівняльне

правознавство розширює і збагачує знання студента-юриста; він учить поважати самостійну правову культуру інших народів, поглиблює розуміння власного права, починає розуміти, як використовувати критичні ідеї для покращення правових конструкцій, отримує знання про соціальну обумовленість правових норм та глибше вникає у процес формування правових інститутів» [8, с. 28]. Дійсно, погляд на власне національне кримінальне законодавство через призму закордонного досвіду дозволяє більш чітко побачити існуючі прогалини та недосконалості в ньому, або ж, навпаки, з гідністю оцінити передові вітчизняні кримінально-правові інститути, які варто було б перейняти іншим державам.

Як слушно відмічає К. Осаке, порівняльне правознавство (а це вірно і відносно порівняльного кримінального права) руйнує правову ксенофобію у студентів, полегшує розуміння зарубіжних правових систем, сприяє вивченню та використанню власного національного права, підвищує культурний рівень здобувачів вищої освіти і, в кінцевому рахунку, підкріплює фундаментальність юридичної освіти. В умовах сучасної взаємодії світових правових культур і взаємовідносин між різними правовими системами випускник юридичного вишу в будь-якій країні не може вважати себе грамотним юристом без знання порівняльного правознавства. Вивчення власного національного права досягає своєї вершини та дає оптимальний результат лише при застосуванні наукового методу порівняльного (співставного) аналізу права [4, с. 59].

Порівняльне кримінальне право є незамінним інструментом у формуванні світогляду нового покоління юристів, котрі, відповідно до знаменитого вислову, повинні навчитись «думати глобально, діяти локально». Сучасна юридична наука не може вважатися самодостатньою, обмеживши предмет свого дослідження рамками національного права. Як слушно зауважує відомий учений-компаративіст А. Саїдов: «Саме веління духу часу змусило юридичні інститути та факультети багатьох країн світу включити в навчальний план поряд із національним порівняльне ... право, котре концентрує увагу на «глобальному вимірі»..., тобто на аспектах правового регулювання, котрі виходять за межі національних кордонів, характеризуються наявністю іноземного елементу, присутністю міжнародним параметрів, значення яких в сучасних умовах різко збільшилось» [7, с. 9].

М. Марченко переконливо доводить, що вивчення порівняльно-правових дисциплін сприяє отриманню нових, що мають не лише

теоретичне, але й практичне значення знань в процесі порівняння різних правових систем; розкриття загальних принципів їх існування і функціонування; формування більш глибокого та різнобічного бачення «своєї власної», рівно як і інших правових систем; використання порівняльно-правових досліджень з метою вдосконалення національних правових систем та підвищення їх ефективності; застосування цих досліджень в якості засобу формування і розвитку наукової теорії держави і права.

Рене Давид писав про першочергову роль компаративістики в правовій науці. На думку французького вченого, «порівняльне правознавство прагне, перш за все роз'яснити юристам роль і значення права, використовуючи для цього досвід всіх народів. З іншого боку, в практичному плані воно прагне сприяти розвитку міжнародних відносин. По-третє, порівняльне право дозволяє юристам різних країн покращувати своє національне право» [5].

Сьогодні значення навчальних дисциплін порівняльно-правового циклу як частини програми юридичної професійної освіти не піддається сумніву. Однак «Порівняльне кримінальне право» займає доволі скромне місце в навчальному процесі юридичних факультетів, що не відповідає сучасним вимогам, які пред'являються до якості освіти. Включення в програму юридичної освіти «Порівняльного кримінального права» має велике значення, оскільки, як зазначає К. Осаке: «випускники будуть працювати в національній правовій системі, котра входить в інтеграційний світовий правовий простір. Для того аби підготувати компетентних спеціалістів для сучасної транснаціональної юридичної практики, навчальний план сучасного юридичного факультету має містити передові ідеї провідних правових систем світу» [4, с. 23].

Г. Берман свого часу писав, що «в наступні 10-20-30 років, коли сьогоднішні юристи досягнуть піку своєї кар'єри, вони виявлять, що живуть в світі геть відмінному від того, який був навколо них, коли вони отримували юридичну освіту. Так вони гостро усвідомлять те, що усвідомлюється поки лише не багатьма із їх сьогоднішніх викладачів. Вони усвідомлюють, що... світ змінив собою окрему країну як контекст професійної юридичної діяльності. З плином часу світ в більшій мірі почне відштовхувати фрагментарність права, провінціалізм юридичної освіти, правової науки та правового мислення» [6, с. 80].

«Порівняльне кримінальне право» в рамках навчального курсу спрямоване на вивчення основних кримінально-правових систем сучас-

ності, дослідження кримінально-правової доктрини, діючого кримінального законодавства та інших джерел кримінального права, правозастосовчої практики з метою виявлення загальних підходів та основних відмінностей в регулюванні кримінально-правових інститутів, тенденцій розвитку останніх, а також магістральних напрямів розвитку сучасного кримінального права в цілому.

Вивчення курсу «Порівняльне кримінальне право» дає можливість підвищити юридичну грамотність та інформованість здобувачів вищої освіти; формує більш глибоке та різнобічне бачення «своїї власної», рівно як і інших кримінально-правових систем сучасного світу; отримати нові знання, що мають як теоретичне, так і практичне значення для наукових розробок в області порівняльного правознавства, теорії держави і права, кримінального права; використання порівняльно-правових досліджень в області кримінального права для вдосконалення національної правової системи; орієнтуватися в основних тенденціях розвитку кримінального права сучасних кримінально-правових систем світу; повного та об'єктивного відображення існуючих проблем кримінального права в сучасних кримінально-правових системах, в контексті підготовки здобувачів вищої освіти до правозастосовчої, наукової та нормотворчої діяльності [3, с. 400].

Структура «Порівняльного кримінального права» складається із трьох частин. Перша частина – Описове порівняльне кримінальне право – охоплює наступне коло питань: природа порівняльного кримінального права, його предмет та методологія; історія розвитку порівняльного кримінального права; порівняльне кримінальне право як навчальна дисципліна; проблеми класифікації кримінально-правових систем сучасності; генеза становлення та розвитку кримінально-правових систем сучасності; типологічні особливості кримінально-правових систем; зближення кримінально-правових систем сучасності; критерії співставлення основних інститутів Загальної частини кримінального права; джерела кримінального права.

Загальна частина курсу аналізує основні інститути Загальної частини кримінального права в різних кримінально-правових системах сучасності (поняття та ознаки злочину, класифікація злочинних діянь, склад злочину, суб'єкт злочину, стадії скоєння злочину, обставини, що виключають злочинне діяння, поняття покарання; система покарань тощо). Особлива частина охоплює питання, присвячені роз-

криттю особливостей криміналізації окремих видів злочинних діянь та покарань, що призначаються за їх вчинення в кримінальному законодавстві різних держав з точки зору порівняльного кримінального права.

В рамках трьохчленної структури порівняльного кримінального права мають знайти своє відображення не лише так звані основні кримінально-правові системи сучасності, але й ті, сфера впливу яких значно вужча. Такий підхід дозволить враховувати фактор ідеологічного наповнення кримінального права в різних кримінально-правових системах, де сама по собі ідея права включає в себе дещо інше в порівнянні зі звичними нам уявленнями. Необхідно пам'ятати, що правові системи більше схоже одна на одну в сфері приватного права, а ніж публічного.

В чисельних наукових працях з порівняльного кримінального права питанням його змісту та методики викладання приділяється незначна увага. Зазвичай має місце зміщення акценту з порівняльного-правового пізнання кримінально-правової дійсності до країнознавчого. Аналізуючи проблеми вдосконалення викладання галузевих порівняльно-правових дисциплін, Х. Бехруз відмічає: «аналіз матеріалів даних курсів і їх робочих програм засвідчує, що в їх рамках розглядаються різноманітні правові інститути, що входять в галузь права, функціонуючих в рамках різних правових систем. Однак вони не піддаються порівняльно-правовому аналізу у відповідності до предмету порівняльного правознавства та методології порівняльно-правових досліджень, що не сприяє визнанню і укріпленню даних напрямів в якості навчальної дисципліни» [1, с. 284].

«Порівняльне кримінальне право» як навчальна дисципліна надає здобувачам вищої освіти методологічний «ключ» до розуміння багатоманіття кримінально-правових систем сучасності, розуміння природи явищ кримінально-правової дійсності, відкриває «канали» формування юридичного світосприйняття, надає можливості досягнення кримінально-правової матерії та безперервного накопичення та вдосконалення знань на шляху професійного становлення та вдосконалення.

«Порівняльне кримінальне право» відіграє досить суттєву роль в освітньому процесі, котра полягає в тому, що завдяки навичкам та методиці, якими «озброюються» здобувачі вищої освіти в процесі вивчення даної навчальної дисципліни стає можливим поглянути на національне кримінальне законодавство через призму зарубіжного досвіду, що дозволить

більш чіткіше побачити існуючі прогалини та недоліки в ньому або ж, навпаки, гідно оцінити передові вітчизняні кримінально-правові інститути, котрі варто було б взяти для наслідування зарубіжним законодавцям. Досвід викладання даної дисципліни засвідчує, що здобувачі вищої освіти почали більш виваженіше відноситись до вітчизняного кримінального законодавства, відмічаючи його сильні сторони, на відміну від періоду, коли вітчизняна юридична школа обмежувалась вивченням лише вітчизняного кримінального законодавства і, як наслідок, будь-яка норма Кримінального кодексу України сприймалася студентами в штики як недосконала, така, що потребує змін або ж відміни. З іншого боку, здобувачі вищої освіти завдяки вивченню «Порівняльного кримінального права» отримують можливість побачити недосконалисть та наявність прогалин у вітчизняному кримінальному законодавстві, що у сукупності з отриманими знаннями зарубіжного кримінального права дозволяє їм формувати зрілі та якісні рекомендації щодо його вдосконалення.

Іншими словами, «Порівняльне кримінальне право» як навчальна дисципліна дає можливість не лише ознайомитись з кримінальним законодавством інших країн, практикою його застосування, специфічними правовими інститутами, кримінально-правовою доктриною, але й краще пізнати вітчизняне кримінальне законодавство та механізми його вдосконалення. Критичний погляд на національне та зарубіжне кримінальне законодавство шляхом їх співставлення – в цьому і полягає цінність порівняльного кримінального права як навчальної дисципліни і самостійного напрямку наукових досліджень.

«Порівняльне кримінальне право» відноситься до циклу дисциплін спеціалізації, тому його доцільно вивчати в рамках здобуття освітнього рівня «магістр права» і вона вінчає вивчення таких дисциплін як «Теорія держави і права», «Порівняльне правознавство», «Кримінальне право України», «Міжнародне кримінальне право», «Кримінальне право зарубіжних країн» тощо.

Висновки. Значення порівняльного кримінального права в науковому, освітньому та практичному плані беззаперечне та пояснюється його особливою роллю: воно являє собою фундаментальну основу розвитку сучасної науки кримінального права, виступає її своєрідним методологічним донором, привносить у юридичну думку ідеї праворозуміння правових традицій інших держав, дає змогу вдосконалювати власну кримінально-правову систему на основі

переосмислення розвитку кримінального права на міжнародному та регіональному рівнях, збагачувати національне кримінальне право за допомогою кращих зарубіжних норм і правових концепцій. Перефразувавши вислів великого компаративіста сучасності Ю. Тихомирова, можна сказати, що порівняльне кримінальне право відіграє роль «легального мосту» між «державними берегами».

Таким чином, **порівняльне кримінальне право** – це навчальна методологічна дисципліна, покликана на основі наукових даних про кримінально-правові системи сучасності, їх основних принципах і категоріях, їх історії та закономірностях розвитку розробити та викласти в системній та логічній послідовності специфічні особливості юридичних конструкцій кримінального права, методологічні прийоми порівняння, що дозволяють виявити типові та унікальні, загальні та особливі в різних кримінально-правових системах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бехруз Х. Порівняльне правознавство як навчальна дисципліна: сучасний стан, деякі проблеми та шляхи їх вирішення. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2010. С. 278–286.
2. Харитонов Р.Ф. Галузева юридична компаративістика: загальнотеоретичне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2016. 208 с.
3. Янчук Н.Д. Порівняльне кримінальне право як навчальна дисципліна. *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (16–17 травня 2013 р.). Т. 1 / відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дьомін; національний університет «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2013. С. 399–401.
4. Comparative Legal Traditions: Text, Materials, and Cases on the Civil and Common Law Traditions, with Special Reference to French, German, English, and European Law / Glendon M.A., Gordon M.W., Osakwe K. West Publishing Company, 1994. 772 s.
5. David R., Jauffret-Spinozi C. Les grands systèmes de droit contemporains, 10e éd. URL : https://www.librairiedalloz.fr/livre/9782247_090501-les-grands-systemes-de-droit-contemporains-12e-edition-rene-david-camille-jauffret-spinosi-marie-gore/.
6. Harold J. Berman, Law and Revolution: The Formation of the Western Legal Tradition. By Harold J. Berman. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1983. 657 p.
7. Saidov A. Comparative Civil Law as Scholarly and Teaching Discipline. URL: <https://jurkniga.ua/ru/sravnitelnoe-grazhdanskoe-pravo-kak-uchebnaya-disciplina/>.
8. Zweigert K., Kötz H. An Introduction to Comparative Law: The framework. North-Holland Publishing Company, 1977. 385 p.

REFERENCES:

1. Behruz, H. (2010). Porivnialne pravoznavstvo yak navchalna dystsyplina: suchasnyi stan, deiaki problemy ta shliakhy yikh vyrishennia. *Naukovi praci NU OJA – Scientific works of the National University of Odesa Law Academy*, 278–286. [in Ukrainian].
2. Haritonov, R. (2016). Galuzeva komparativistuka: zagalnoteoretuchne doslidzhennya. [in Ukrainian].
3. Yanchuk, N. (2013). Porivnialne kryminalne pravo yak navchalna dystsyplina. *Pravove zhittya suchasnoyi Ukraini – Legal life of modern Ukraine*, (Vol.1-2; Vol. 1), 399–401. [in Ukrainian].
4. Comparative Legal Traditions: Text, Materials, and Cases on the Civil and Common Law Traditions, with Special Reference to French, German, English, and European Law. (1994). Glendon M.A., Gordon M.W., Osakwe K. West Publishing Company.
5. David, R., Jauffret-Spinozi, C. (2001) Les grands systèmes de droit contemporains, 10e éd. URL : <https://www.librairiedalloz.fr/livre/9782247090501-les-grands-systemes-de-droit-contemporains-12e-edition-rene-david-camille-jauffret-spinosi-marie-gore>. [in French].
6. Ebert, K. H. (1978) Rechtsvergleichung. Einführung in die Grundlagen / Kurt Hanns Ebert. Author Ebert, Kurt Hanns. Imprint Bern : Stämpflis [in German].
7. Saidov, A. (2010) Comparative Civil Law as Scholarly and Teaching Discipline. URL : <https://jurk-niga.ua/ru/sravnitelnoe-grazhdanskoe-pravo-kak-ucheb-naya-disciplina>. [in Ukrainian].
8. Zweigert, K., Kötz, H. (1977) An Introduction to Comparative Law: The framework. North-Holland Publishing Company. [in German].

Красников Євген Володимирович,

кандидат наук з державного управління, заступник начальника 155 військового представництва Міністерства оборони України, м. Харків; krasnykov_evgen@ukr.net; <https://orcid.org/0009-0008-6137-9401>

СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО ЯКОСТІ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Анотація. В сучасних умовах запорукою надання якісних публічних послуг є ефективне кадрове забезпечення органів публічної влади. Саме тому кадрове забезпечення органів публічної влади в Україні має здійснюватися шляхом забезпечення їх висококваліфікованими та компетентними кадрами. Система кадрового забезпечення органів публічної влади в Україні не є ефективною і потребує змін. З іншого боку, кадрове забезпечення органів публічної влади потрапляє під постійні зміни, яких вимагає сучасний суспільний глобалізований світ. До головних чинників, які впливають на якість кадрового забезпечення органів публічної влади в Україні слід віднести високий рівень бюрократизованості та корупції, а також низький престиж служби в органах публічної влади, пов'язаний із низьким рівнем соціального захисту працівників і недосконалістю системи оплати праці.

У статті проведений аналіз професійного рівня співробітників органів публічної влади Північно-Східного регіону України, їх здатність ефективно виконувати поставлені перед ними завдання, а також надавати якісні публічні послуги. Автором показано основні чинники, які протягом останніх років враховувалися при запрошенні людей на роботу до місцевих органів влади, шляхи формування кадрового резерву, основні мотиви, що зумовлюють бажання людей працювати в органах публічної влади, можливість до підвищення кваліфікації та кар'єрного зростання, а також наявність механізмів перевірки ефективності діяльності окремих працівників організації. Автором на прикладі високоєфективних організацій доведено важливість відповідного рівня компетентності окремих працівників, їх здатності ефективно виконувати свої посадові обов'язки для функціонування органів влади та якісного надання публічних послуг. За результатами дослідження запропоновано напрямки для ефективного функціонування місцевих органів влади та подальших наукових досліджень.

Ключові слова: ефективність публічної організації; органи публічної влади; кадрове забезпечення; ефективність кадрового забезпечення; кадрова політика; публічні послуги; якість публічних послуг.

Krasnykov Yevgen Volodymyrovych,

Candidate of Science in Public Administration, Deputy Chief of the 155th Military Representation of the Ministry of Defense of Ukraine, Kharkiv; krasnykov_evgen@ukr.net; <https://orcid.org/0009-0008-6137-9401>

MODERN REQUIREMENTS FOR THE QUALITY OF STAFFING PUBLIC AUTHORITIES

Abstract. In modern conditions, the key to providing quality public services is effective staffing of public authorities. That is why the staffing of public authorities in Ukraine should be carried out by providing them with highly qualified and competent personnel. The system of staffing of public authorities in Ukraine is not effective and requires changes. On the other hand, the staffing of public authorities falls under the constant changes required by the modern public globalized world. The main factors that affect the quality of staffing of public authorities in Ukraine include a high level of bureaucracy and corruption, as well as the low prestige of service in public authorities, associated with a low level of social protection of employees and imperfection of the remuneration system.

The article analyzes the professional level of employees of public authorities of the North-Eastern region of Ukraine, their ability to effectively perform their tasks, as well as to provide high-quality public services. The author shows the main factors that have been taken into account in recent years when inviting people to work in local authorities, ways of forming a personnel reserve, the main motives that determine the desire of people to work in public authorities, the opportunity for advanced training and career growth, as well as the availability of mechanisms for checking the effectiveness of the activities of individual employees of the organization. The author on the example of highly effective organizations proved the importance of the appropriate level of competence of individual employees, their ability to effectively perform their duties

for the functioning of government and quality of public services. According to the results of the study, directions for the effective functioning of local authorities and further scientific research have been proposed.

Key words: effectiveness of public organization; public authorities; staffing; efficiency of staffing; personnel policy; public services; quality of public services.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування органів публічної влади та якісне надання публічних послуг є похідними від їх якісного кадрового забезпечення. Саме тому якість кадрового забезпечення діяльності органів публічної влади є важливою складовою соціального розвитку держави та добробуту її громадян. Оцінка якості кадрового забезпечення діяльності органів публічної влади сьогодні є досить актуальним питанням, рівень та підходи до якого постійно змінюються під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, а тому потребує постійної уваги з боку науковців та державних управлінців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти кадрового забезпечення органів публічної влади представлено в працях таких вітчизняних вчених-науковців, як: О.М. Вольська [1], Л.Ю. Гордієнко [2], В.Б. Дзюндзюк [3;4], С. Дубенко [5], Г.С. Одінова [6], Т.Є. Кагановська [7;8;9], Ю.В. Ковбасюк [10], Л.Б. Михалевська [11] та інші.

Дослідженню окремих питань кадрового забезпечення органів публічної влади присвячено праці зарубіжних вчених, серед яких – Е. Лоутон [14], Т. Петерс [15], Е. Ферлі [12], Н. Флінн [13] та інші.

Але питання якості кадрового забезпечення діяльності органів публічної влади для ефективного функціонування органів влади та якісного надання публічних послуг на сьогодні досліджено недостатньо, що й визначило мету цієї роботи.

Мета статті полягає в дослідженні якості кадрового забезпечення діяльності органів публічної влади для ефективного функціонування органів влади та якісного надання публічних послуг.

Виклад матеріалу. Наявність висококваліфікованих співробітників, здатних на високому

професійному рівні виконувати поставлені перед ними завдання, спільно діяти заради виконання місії своїх організацій, є однією з важливих передумов ефективного функціонування місцевих органів влади в Україні, надання ними якісних публічних послуг. Важливим етапом при формуванні дієздатної команди стає етап добору кадрів, на якому створюється підґрунтя задля ефективної роботи всієї організації.

З метою оцінки якості кадрового забезпечення діяльності органів публічної влади нами було проведено аналіз результатів двох соціологічних досліджень, проведених ННІ «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна:

1). дослідження за темою: «Функціональний аналіз діяльності місцевих органів влади» (лютий-березень 2021 р.);

2). дослідження за темою: «Досвід ефективної діяльності місцевих органів влади» (вересень-жовтень 2021 р.).

Загальні відомості про зазначені вище соціологічні дослідження наведено у таблиці 1. Незважаючи на те, що дослідження здійснювалися у місцевих органах влади Північно-Східного регіону України, отримані результати з високим ступенем імовірності можна екстраполювати на всі місцеві органи влади в Україні.

Під час аналізу ми використовували методичний підхід до оцінювання ефективності діяльності органів публічної влади, запропоновану В. Дзюндзюком у [4].

Аналіз результатів зазначених соціологічних досліджень показав, які чинники впливали протягом останніх років при запрошенні нових працівників на роботу до місцевих органів влади. Головними критеріями у цьому процесі респондентами зазначаються такі: професіоналізм і компетентність (67%) та рівень освіти (48%). Крім

Таблиця 1

Загальні відомості про дослідження з питань ефективності діяльності публічних організацій

Елементи \ Тема	«Функціональний аналіз діяльності місцевих органів влади»	«Досвід ефективної діяльності місцевих органів влади»
Основна проблема, що досліджувалась	Недостатньо ефективна робота місцевих органів влади.	Недостатність інформації щодо ефективного досвіду діяльності місцевих органів влади в Україні та чітко визначених критеріїв їхньої ефективності.
Мета дослідження	Виявлення внутрішніх факторів, що стримують підвищення ефективності діяльності місцевих органів влади.	Виявлення елементів ефективного досвіду діяльності органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Задачі дослідження	– визначення суб'єктивних проблем, пов'язаних із працівниками організації, що впливають на ефективність їхньої діяльності та діяльність організації в цілому; – аналіз структури організації з погляду взаємодії підрозділів усередині організації.	виявлення і аналіз чинників ефективної роботи місцевих органів влади взагалі, і на рівні їхніх окремих підрозділів та працівників зокрема; визначення основних проблем в діяльності місцевих органів влади, що впливають на їхню ефективність, та можливих шляхів їх подолання; визначення шляхів кадрового забезпечення місцевих органів влади та професійної підготовки їхніх працівників; виявлення напрямків підвищення зовнішньої ефективності діяльності місцевих органів влади; аналіз організації взаємодії місцевих органів влади з населенням відповідних територій.
Об'єкт дослідження	Місцеві органи публічної влади.	Органи державної виконавчої влади та місцевого самоврядування.
Предмет дослідження	Внутрішні чинники, що стримують підвищення ефективності діяльності місцевих органів влади.	Ефективний досвід діяльності органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування.
Генеральна сукупність	Працівники місцевих органів публічної влади Харківської області.	Працівники органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування Полтавської, Сумської і Харківської областей.
Вибірка	Двоступінчата, проста, імовірнісна, серійна.	Двоступінчата, проста, імовірнісна, серійна.
Кількість опитаних	317	393
Період проведення опитування	Лютий-березень 2021 р.	Вересень-жовтень 2021 р.

Джерело: Сформовано на основі соціологічних досліджень ННІ «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

того важливим визнається бажання працювати (38%). Цікаво, що у низькоефективних організаціях важливими при запрошенні на роботу визнаються суб'єктивні, особистісні чинники,

а саме – особистісні зв'язки та спільність поглядів працівника з керівником, в той час як у високоєфективних організаціях основними є високі професійні якості нових працівників (рис. 1).

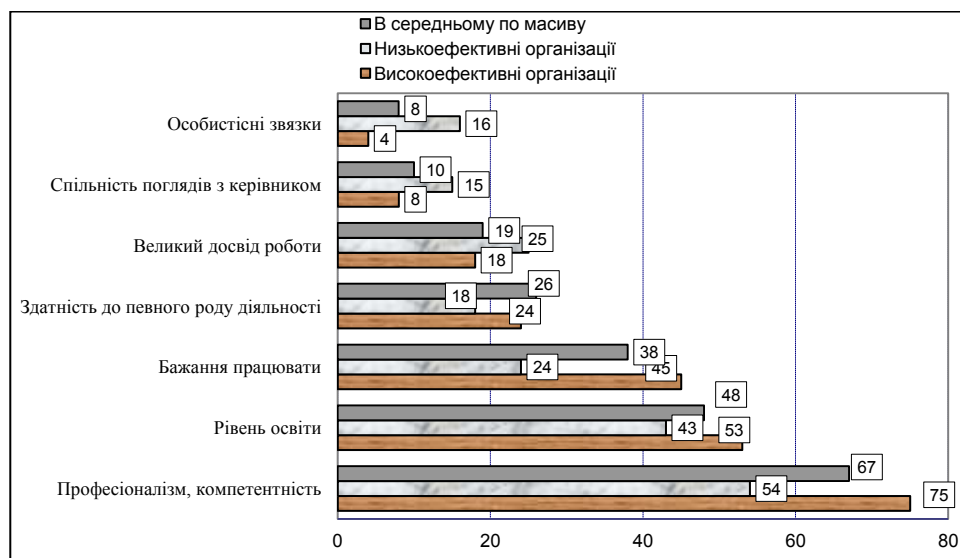

Рис. 1. Порівняльна оцінка головних чинників, які враховувалися при запрошенні людей на роботу (у % до всіх опитаних в кожній групі)

Джерело: Систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [соціологічних досліджень ННІ «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна]

Основним шляхом формування кадрів та кадрового резерву в більшості організацій визнається залучення фахівців з інших публічних організацій (рис. 2). В низькоефективних же організаціях чималу роль під час формування резерву грає родинна приналежність до тих чи інших працівників організації. Також слід відмітити низький рівень уваги, що приділяється у всіх організаціях здібним випускникам закладів вищої освіти.

Основними мотивами, що зумовлюють бажання людей працювати в органах публічної влади, виступають, за оцінками респондентів, перш за все, матеріальні чинники, а саме: стабільна заробітна плата (62%) і перспективи відносно доброго пенсійного забезпечення (29%). Однак, для працівників високоефективних організацій також досить важливим є отримання можливостей для самореалізації, самоствердження (29% проти 15% у низькоефективних організаціях) і отримання особистого задоволення від роботи (28% проти 16% відповідно), тобто окрім матеріальних мотивів, набуває значущості й аспект особистого розвитку, який стає реальним лише при створенні в організації належних умов для реалізації власного потенціалу кожним працівником, а також запровадження вагомих стимулів і заохочень.

До речі, на думку опитаних, заохочення за добре виконану роботу, існування можливостей для кар'єрного росту відіграють важливу роль в ефективному виконанні державними службовцями своїх функціональних обов'язків. Так, 62% працівників високоефективних органів публічної влади відмічають існування в їхніх

організаціях дієвих засобів стимулювання роботи працівників, серед яких, в першу чергу, виділяються такі:

- грошове винагородження, преміювання (92%);
- нагородження грамотою, цінним подарунком (88%);
- зарахування до кадрового резерву (46%).

Для порівняння: тільки 48% працівників низькоефективних організацій відзначають існування таких заохочень. Подібна ситуація склалася і стосовно можливостей для кар'єрного просування. В високоефективних організаціях такі можливості значно вище (рис. 3).

Результати дослідження доводять важливість рівня компетентності окремих працівників, здатності ефективно виконувати свої посадові обов'язки для оптимального функціонування органів влади. В той же час, респонденти на сьогодні не можуть стверджувати про наявність в їх організаціях реальних дієвих механізмів перевірки ефективності діяльності окремих працівників (рис. 4).

Причому, існування таких механізмів є більш властивим для високоефективних організацій. Саме в цих організаціях для оцінки діяльності окремих працівників реально здійснюються такі заходи, як атестація, експертні оцінки, співбесіди, рейтингова оцінка роботи, облік відгуків відвідувачів, щотижневі наради-звіти, перехресні перевірки, розробка критеріїв оцінки діяльності працівників, залучення до перевірки представників інших, аналогічних за статусом організацій, структурних підрозділів тощо.

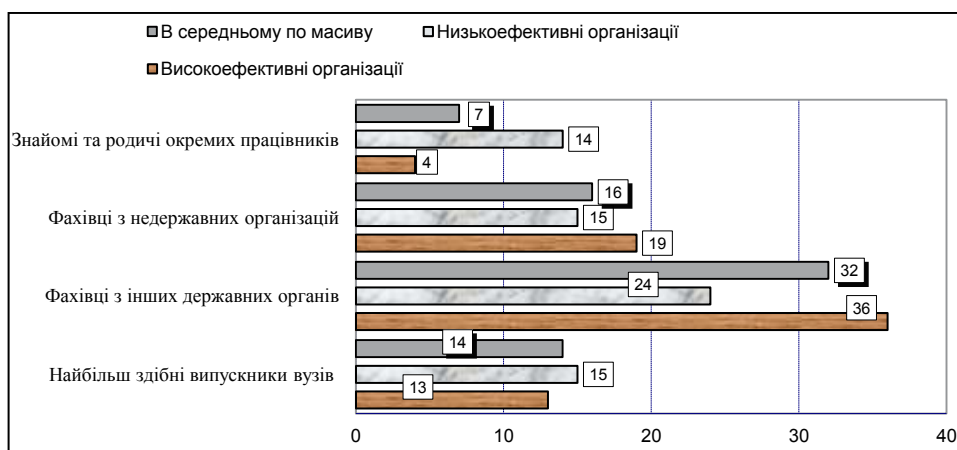

Рис. 2. Порівняльна оцінка основних шляхів формування кадрового резерву, які застосовуються в місцевих органах влади (у % до опитаних в кожній групі)

Джерело: Систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [соціологічних досліджень ННІ «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна]

Однак, саме поняття ефективності, як оцінки діяльності окремого працівника, є досить складним щодо визначення його змісту. За відповідями респондентів можна виділити такі основні характеристики ефективного виконання окремим державним службовцем своїх функціональних обов'язків:

- оперативність виконання завдань (48%);
- максимальне дотримання своїх функціональних обов'язків (46%);
- грамотне використання існуючої правової бази (42% опитаних відзначили цей чинник);
- високий рівень володіння необхідними практичними вміннями та навичками (38%).

Саме за цими показниками оцінюється робота працівників високоефективних організацій (рис. 5). Такі ж чинники, як використання новітніх наукових досягнень у сфері своєї діяльності (9%), застосування інноваційних підходів до виконання своїх обов'язків (10%) і рівень воло-

діння необхідними для даної посади теоретичними знаннями (16%) не вважаються опитаними як ті, за якими можна оцінювати ефективність діяльності окремих працівників органів влади.

Зрозуміло, що грамотне використання законодавчої бази, якісне та оперативне виконання державними службовцями своїх функціональних обов'язків, потребує від них володіння певними необхідними знаннями, вміннями та навичками.

З цього приводу 69% опитаних співробітників високоефективних організацій відзначають наявність у більшості їхніх колег необхідних знань, вмінь та навичок для ефективного виконання завдань, що стоять перед ними, в той час як у низькоефективних організаціях цей показник дорівнює лише 52% (рис. 6).

Важливим чинником, що сприяє підвищенню рівня професійної підготовки працівників є професійне навчання, однією з ефек-

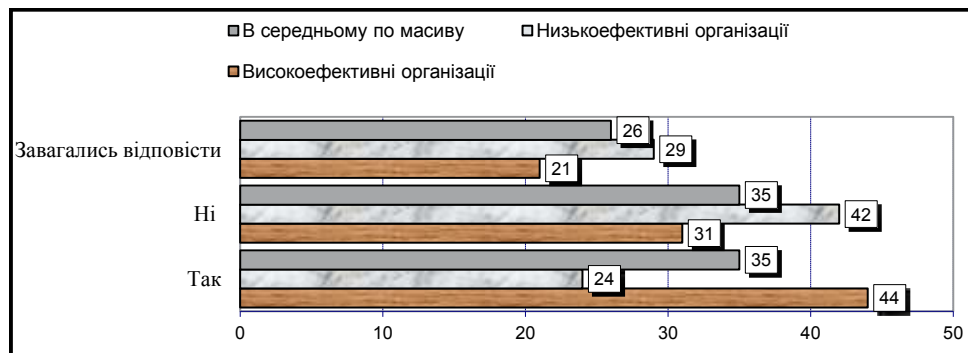

Рис. 3. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Чи існують у Вашій організації можливості для кар'єрного просування?» (у % до всіх опитаних в кожній групі)

Джерело: Систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [соціологічних досліджень ННІ «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна]

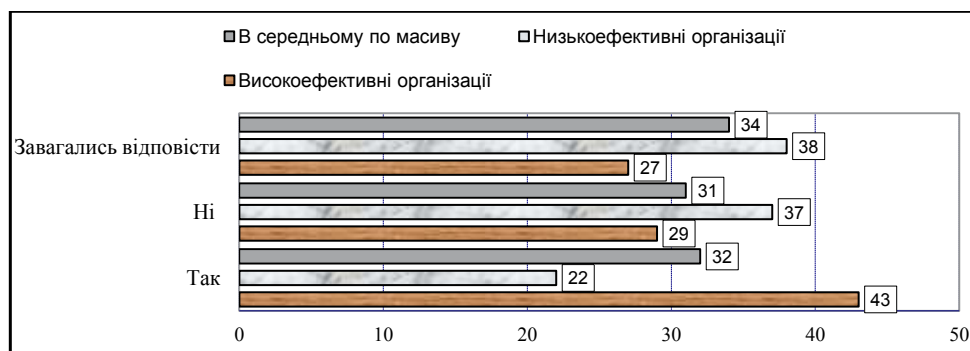

Рис. 4. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Чи існують у Вашій організації дієві механізми перевірки ефективності діяльності окремих працівників організації?» (у % до всіх опитаних в кожній групі)

Джерело: Систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [соціологічних досліджень ННІ «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна]

тивних форм якого вважається підвищення кваліфікації державних службовців. Більшість державних службовців, безумовно, проходить професійне навчання (підвищення кваліфікації) у відповідних навчальних закладах (рис. 7). Проте і в цьому разі у високоефективних організаціях відсоток тих, хто проходив навчання, є дещо вищим.

Респондентам було задане запитання щодо того, хто повинен відігравати провідну роль у направленні публічних службовців на навчання та підвищення кваліфікації і яким чином

повинно вирішуватися це питання. За результатами дослідження можна стверджувати, що найбільш сприятливою є така модель організації підвищення кваліфікації співробітників, коли працівник сам висловлює зацікавленість у навчанні, а керівництво організації спільно із керівником кадрової служби організації задовольняє його потребу. Саме така модель найбільш розповсюджена у «високоефективних» організаціях (табл. 2). Респондентам дозволялось з цього приводу вибрати два варіанти відповіді, тому сума перевищує 100%.

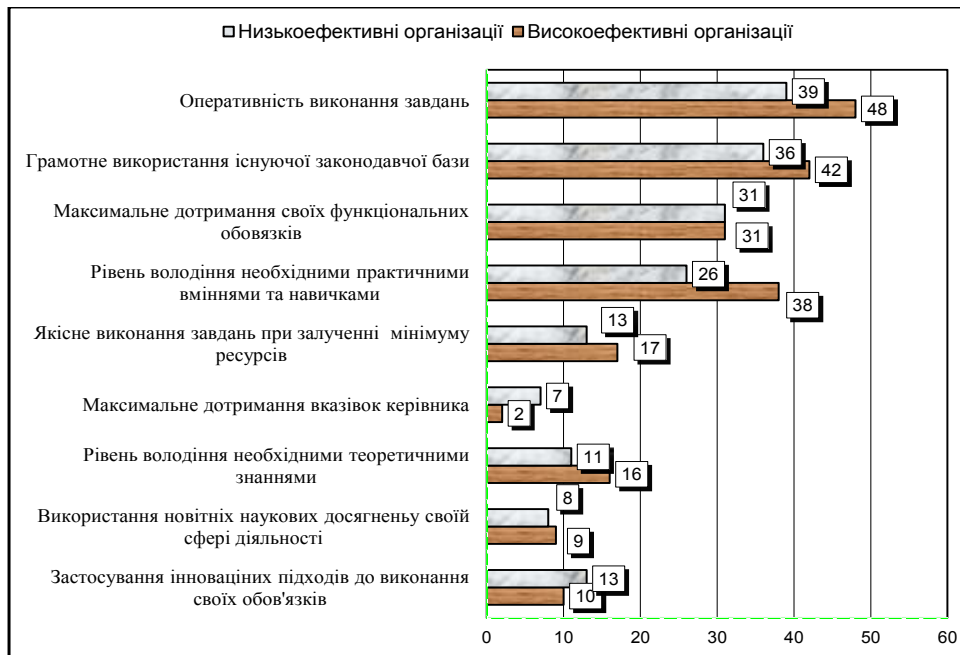

Рис. 5. Порівняння відповідей респондентів на запитання щодо показників оцінки ефективності діяльності в їхніх організаціях (у % до всіх опитаних в кожній групі)

Джерело: Систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [соціологічних досліджень ННІ «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна]

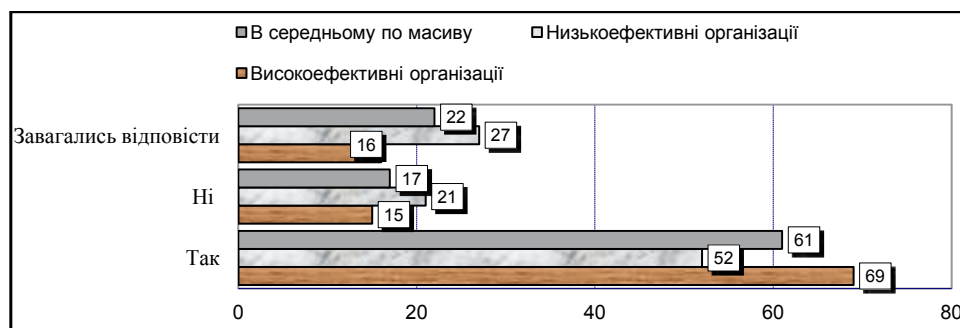
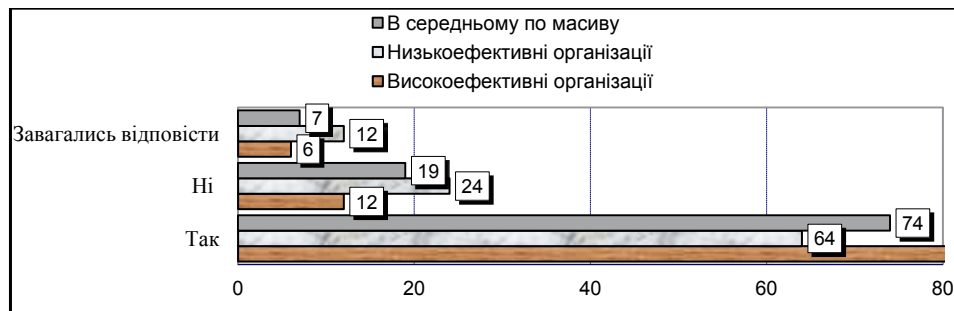

Рис. 6. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Чи вистачає у більшості Ваших колег необхідних знань, вмінь та навичок для ефективного виконання поставлених перед ними завдань?» (у % до всіх опитаних в кожній групі)

Джерело: Систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [соціологічних досліджень ННІ «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна]

**Рис. 7. Розподіл відповідей респондентів на запитання:
«Чи проходили більшість Ваших колег професійне навчання або підвищення
кваліфікації?» (у % до всіх опитаних в кожній групі)**

Джерело: Систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [соціологічних досліджень ННІ «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна]

Натомість у низькоефективних організаціях рішення про направлення працівника на курси підвищення кваліфікації подекуди приймаються без урахування інтересів останнього (табл. 3).

Однією із важливих складових при організації навчального процесу на курсах підвищення кваліфікації можуть стати заняття, на яких самі державні службовці виступають з доповідями щодо власного позитивного досвіду у вирішенні певних робочих питань. За отриманими результатами 48% респондентів стверджують, що у них є позитивний досвід вирішення пев-

них питань, визначених їхніми функціональними обов'язками. Причому, 66% з них згодні поділитися ним із своїми колегами на курсах підвищення кваліфікації.

Серед проблем, щодо розв'язання яких респонденти мають позитивний досвід і висловили бажання виступити перед колегами, можна виділити, в першу чергу, такі: виконання комплексних програм розвитку території, грамотне використання існуючої нормативно-правової бази, координація органів самоорганізації населення, розв'язання актуальних соціально-еко-

Таблиця 2

Розподіл відповідей співробітників високоефективних організацій на запитання щодо того, хто відіграє провідну роль у направленні працівників на курси підвищення кваліфікації (у % до всіх опитаних)

Суб'єкт, який направив (викликав) респондента на навчання	Умови	
	Без попередніх консультацій з працівниками	За умов попередніх консультацій з працівниками
Керівництво організації	12	45
Керівник кадрової служби організації	4	27
Безпосередній начальник	1	21
Вищестоящий орган влади	8	12

Джерело: Сформовано на основі соціологічних досліджень ННІ «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Таблиця 3

Розподіл відповідей співробітників низькоефективних організацій на запитання щодо того, хто відіграє провідну роль у направленні працівників на курси підвищення кваліфікації (у % до всіх опитаних)

Суб'єкт, який направив (викликав) респондента на навчання	Умови	
	Без попередніх консультацій з працівниками	За умов попередніх консультацій з працівниками
Керівництво організації	15	21
Керівник кадрової служби організації	12	25
Безпосередній начальник	10	18
Вищестоящий орган влади	12	9

Джерело: Сформовано на основі соціологічних досліджень ННІ «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

номічних проблем, робота в команді, розподіл обов'язків та взаємна заміна співробітників, прозорість і відкритість діяльності підрозділу, організація та планування роботи, якісне виконання завдань при мінімальних матеріальних та людських затратах, проведення ротації кадрів, контроль над діяльністю підрозділу та працівників, проведення іміджевих акцій, надання адресної допомоги тим, хто її потребує, робота з молоддю.

Ще одним фактором запозичення позитивного досвіду та підвищення ефективності виконання окремим державним службовцем своїх функціональних обов'язків є стажування у вищих за статусом організаціях, 77% опитаних відзначають, що така форма підвищення кваліфікації сприятиме більш глибокому розумінню проблем, що виникають у різних ланках управління. В той же час лише 30% респондентів відзначили, що деякі співробітники їхніх організацій перебували на такому стажуванні.

Висновки. Таким чином, отримані результати дослідження дають можливість зробити декілька висновків. По-перше, характерними чинниками, що сприяють ефективному функціонуванню місцевих органів влади, є використання об'єктивних критеріїв оцінки, а саме професіоналізм та компетентність, під час запрошення співробітників на роботу та формування кадрового резерву.

По-друге, головним критерієм, за яким можна визначати ефективність виконання окремим публічним службовцем своїх функціональних обов'язків є оперативне виконання завдань за умов грамотного використання існуючої законодавчої бази, що стає неможливим без високого рівня володіння необхідними для даної посади практичними вміннями та навичками.

По-третє, професійне навчання та підвищення кваліфікації публічних службовців стає важливим елементом зростання ефективності праці окремих працівників органів публічної влади, в тому числі і завдяки отриманню можливостей запозичення під час навчання досвіду своїх колег.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вольська О.М. Кадрове забезпечення національного соціального розвитку. *Економіка будівництва та міського господарства*. 2013. Т. 9, № 1. С. 81–88.
2. Гордієнко Л. Ю. Сутність механізму кадрового забезпечення ефективного функціонування органів місцевого самоврядування / Л. Ю. Гордієнко, А. К. Мосумова // *Теорія та практика державної служби: матер. наук.-практ. конф., м. Дніпропетровськ, 8 грудня 2017 р. / за заг. ред. С. М. Сербогіна*. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2017. С. 106–108.
3. Дзюндзюк В. Б. Ефективність діяльності публічних організацій [Текст]: монографія / В. Б. Дзюндзюк. Х. : Вид-во ХарРІ УАДУ «Магістр», 2003. 236 с.
4. Дзюндзюк В. Б. Методологічні засади оцінки та підвищення ефективності діяльності органів влади як публічних організацій : автореф. дис. на здобуття ступеня д-ра наук з держ. управління: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління». Донецьк, 2006. 36 с.
5. Дубенко С. Ефективна кадрова політика – ключове завдання посилення дієздатної держави : Зб. наук. пр. УАДУ. К. : Вид-во УАДУ, 2000. Вип. 2. Ч. 3. 50.
6. Державне управління і менеджмент : навч. посіб. у таблиці і схемах / Г. С. Одінцева, Г. І. Мостовий, О. Ю. Амосов та ін. ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Г. С. Одінцової. Х. : ХарРІДУ УАДУ, 2002. 492 с.
7. Кагановська Т. Є. Сутність та завдання кадрового забезпечення як засобу сприяння функціонуванню держави та її органів. *Форум права*. 2008. № 1. С. 215–220. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-1/08ktetio.pdf>.
8. Кагановська Т.Є. Кадрове забезпечення державного управління в Україні: Монографія. Х. : Вид-во Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2010. 330 с.
9. Кагановська Т.Є. До питання визначення сфери кадрового забезпечення державного управління. *Форум права*. 2008. № 2. С. 202–209. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-2/08ktezdu.pdf>
10. Ковбасюк Ю.В., Ващенко К.О., Сурмін Ю.П. Державна кадрова політика в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку: наук. доп. / за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю.В. Ковбасюка, д-ра політ. наук, проф. К. О. Ващенко, д-ра соц. наук, проф. Ю.П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2012. 72 с.
11. Михалевська Л. Б. Сутність феномену «кадровий потенціал органів державної влади». *Менеджер*. 2015. № 1. С. 186–195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzhm_2015_1_30.
12. Fitzgerald L, Ferlie E, Ashburner L, Pettigrew AM. *The New Public Management in Action*, 1st ed. Oxford: Oxford University Press, 1996.
13. Flynn N., Strehl L. *Public Sector Management in Europe*: Prentice Hall. Hoboken. USA, 1996.
14. Lawton A., Rose A. *Public Services, Management*: FT/Prentice Hall. Hoboken. USA, 1999.
15. Thomas J. Peters, Robert H. Waterman. In *Search of Excellence: Lessons from America's Best-run Companies*, C. 483, 1982.

REFERENCES:

1. Volska O.M. (2013). Kadrove zabezpechennia natsionalnogo sotsialnogo rozvytku. *Ekonomika budivnytstva ta miskoho hospodarstva*. T. 9, № 1. S. 81–88.
2. Hordiienko L. Yu. (2017). Sutnist mekhanizmu kadrovoho zabezpechennia efektyvnogo funktsionuvannia orhaniv mistsevoho samovriaduvannia / L. Yu. Hordiienko. *Teoriia ta praktyka derzhavnoi sluzhby : mater. nauk.-prakt. konf., m. Dnipropetrovsk, 8 hrudnia 2017 r. / za zah. red. S. M. Serohina*. Dnipropetrovsk: DRIDU NADU. S. 106–108.
3. Dziundziuk V. B. (2003). Efektyvnist diialnosti publichnykh orhanizatsii [Tekst]: monohrafiia. Kh. : Vyd-vo KharRI UADU «Mahistr». 236 s.
4. Dziundziuk V. B. (2006). Metodolohichni zasady otsinky ta pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti orhaniv vlady yak publichnykh orhanizatsii : avtoref. dys. na zdobuttia stupenia d-ra nauk z derzh. upravlinnia : 25.00.02 «Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia». Donetsk. 36 s.
5. Dubenko S. (2000). Efektyvna kadrova polityka – kliuchove zavdannia posylennia diiezdatnoi derzhavy : Zb. nauk. pr. UADU. K. : Vyd-vo UADU. Vyp. 2. Ch. 3. 50.
6. Derzhavne upravlinnia i menedzhment : navch. posib. u tablytsia i skhemakh / H. S. Odintsova, H. I. Mostovyi, O. Yu. Amosov ta in. (2002). [za zah. red. d-ra ekon. nauk, prof. H. S. Odintsovoi]. Kh. : KharRIDU UADU. 492 s.
7. Kahanovska T. Ye. (2008). Sutnist ta zavdannia kadrovoho zabezpechennia yak zasobu spryiannia funktsionuvanniu derzhavy ta yii orhaniv. *Forum prava*. № 1. S. 215–220. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2008-1/08ktetio.pdf>.
8. Kahanovska T.Ie. (2010). Kadrove zabezpechennia derzhavnoho upravlinnia v Ukaraini: Monohrafiia. Kh. : Vyd-vo Kharkivskyi natsionalnyi universytet imeni V.N. Karazina. 330 s.
9. Kahanovska T.Ie. (2008). Do pytannia vyznachen- nia sfery kadrovoho zabezpechennia derzhavnoho upravlinnia. *Forum prava*. № 2. S. 202–209. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2008-2/08ktezdu.pdf>
10. Kovbasiuk Yu.V., Vashchenko K.O., Surmin Yu.P. (2012). Derzhavna kadrova polityka v Ukraini: stan, problemy ta perspektyvy rozvytku: nauk. dop. / za zah. red. d-ra nauk z derzh. upr., prof. Yu.V. Kovba- siuka, d-ra polit. nauk, prof. K. O. Vashchenka, d-ra sots. nauk, prof. Yu.P. Surmina. Kyiv : NADU. 72 s.
11. Mykhalevska L. B. (2015). Sutnist fenomenu “kadrovyi potentsial orhaniv derzhavnoi vlady”. *Menedzher*. № 1. S. 186–195. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzhm_2015_1_30.
12. Fitzgerald L, Ferlie E, Ashburner L, Pettigrew AM. (1996). *The New Public Management in Action*, 1st ed. Oxford: Oxford University Press.
13. Flynn N., Strehl L. (1996). *Public Sector Manage- ment in Europe*: Prentice Hall. Hoboken. USA.
14. Lawton A., Rose A. (1999). *Public Services, Manage- ment*: FT/Prentice Hall. Hoboken. USA.
15. Thomas J. Peters, Robert H. Waterman. (1982). In *Search of Excellence: Lessons from America's Best- run Companies*. C. 483.

Заросило Володимир Олексійович,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права ім. Володимира Великого Міжрегіональної академії управління персоналом, вул. Фрометівська, 2; м. Київ, 03039; zarosi@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0001-6935-5449>

Заросило Віталій Володимирович,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Навчально-наукового інституту права ім. Володимира Великого Міжрегіональної академії управління персоналом, вул. Фрометівська, 2; м. Київ, 03039; vitalij_zarosylo@i.ua; <https://orcid.org/0000-0003-3151-3581>

Євчук Тетяна Володимирівна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри права Одеської філії Міжрегіональної академії управління персоналом, вул. Чорноморського козацтва, 19, м. Одеса, 65003; tv.chuk28@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-7952-6491>

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕЛОКАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті розглядається питання щодо діяльності бізнесу в Україні в умовах повномасштабної агресії Російської Федерації та напрямів збереження і релокації підприємств.

Військові дії в Україні крім того, що призвели до великих втрат серед населення, знищення та пошкодження інфраструктури підприємств, житла громадян та інших негативних наслідків вплинули і стан бізнесу та діяльність підприємств. Певна кількість підприємств, які працювали на території Східної частини України змушені припинити свою діяльність. Частина з них знищена фізично і питання про їх відновлення не може вирішуватися. Інші частково знищені але можуть бути відновлені після звільнення від окупантів. Частина підприємців прийняла рішення про релокацію своїх підприємств на територію Західної України.

Зазначений процес продовжується і зараз, адже такі області як Харківська, Донецька, Дніпропетровська, Запорізька та Херсонська кожного дня піддаються обстрілам в результаті яких відбуваються руйнування та загибель і поранення цивільних осіб. Тому питання про передислокацію підприємств вирішується багатьма підприємцями.

Зазначена стаття присвячена проблемам релокації підприємств, а також шляхам вирішення зазначених проблем. Визначено також і питання щодо відновлення діяльності підприємств на окупованій території, яке здійснюють окремі підприємці. Сформовано законодавство, яке передбачає розрив усіх господарських та інших зв'язків з підприємцями, які вирішили відновити виробництво і працювати на окупантів. Зазначені підприємці визнаються колаборантами і підлягають кримінальній відповідальності.

У статті розглянуто більшість проблемних питань, які виникають під час здійснення релокації підприємств на території України. Разом з тим слід зазначити, що є певний відсоток підприємств, які здійснюють релокацію за кордон. Питання такої релокації не розглядалося.

До проблем, які виникають у підприємців віднесено наступні:

- наявність та достатність коштів для вирішення питання про релокацію, враховуючи те, що відповідними рішеннями уряду релокація повинна здійснюватися безкоштовно;
- вирішення проблем з місцем розташування підприємств на новому місці, яке має бути відповідним для обраної діяльності;
- вирішення проблем з органами місцевої влади та місцевого самоврядування стосовно податків, розташування підприємств та т. ін.;
- вирішення проблем з кадрами підприємств, перевезення, переселення приймання на роботу місцевих робітників та т. ін.
- вирішення проблем з постачанням сировини і матеріалів для повноцінного функціонування підприємств.

У статті також розглянуто окремі шляхи вирішення зазначених проблем, до яких належать:

- надання кредитів для підприємців відповідно до рішення Кабінету Міністрів України;
- звільнення від оподаткування також відповідно до рішення уряду;
- можливість використання частини прибутку на розвиток і становлення підприємств;
- встановлення окремих пільг стосовно місцевих податків і зборів.

Іншим шляхом вирішення проблем релокації визначено надання кредитів за схемою 5–7–9, яка також розроблена урядом для стабілізації діяльності нових підприємств та підтримання підприємців.

Додатковим шляхом щодо вирішення проблем релокації підприємств визначено приватизацію, яка може проводитися за допомогою електронних торгів, що значно скорочує шлях придбання підприємств та початок відбудови переміщених підприємств.

Звернуто увагу також на можливість використання відповідних грантів, які можна використувати на організацію бізнесу та релокацію підприємств.

Ключові слова: адміністрування діяльності підприємств, підприємства, підприємці, діяльність підвищення в умовах війни, агресія Російської Федерації, релокація підприємств, проблеми релокації, відновлення діяльності підприємств, кредити, гранти, пільги.

Zarosylo Volodymyr Oleksiyovych,

Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities of the Educational and Scientific Institute of Law named after Volodymyr Veliky of the Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska str., Kyiv, 03039; zarosi@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0001-6935-5449>

Zarosylo Vitaly Volodymyrovych,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Administrative, Financial and Banking Law of the Educational and Scientific Institute of Law named after Volodymyr Veliky of the Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska str., Kyiv, 03039; vitalij_zarosylo@i.ua; <https://orcid.org/0000-0003-3151-3581>

Yevchuk Tetyana Volodymyrivna,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor of the Law Department of the Odesa Branch of the Interregional Academy of Personnel Management, 19, Chornomorskogo Kozatstviya str., Odesa, 65003; tv.chuk28@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-7952-6491>

PROBLEMS OF THE LEGAL REGULATION OF ENTERPRISE RELOCATION

Abstract. The article examines the issue of business activity in Ukraine in the conditions of full-scale aggression of the Russian Federation and directions for the preservation and relocation of enterprises.

Military actions in Ukraine, in addition to leading to large losses among the population, destruction and damage to the infrastructure of enterprises, housing of citizens and other negative consequences, also affected the state of business and the activities of enterprises. A certain number of enterprises that worked in the territory of the Eastern part of Ukraine were forced to stop their activities. Some of them were physically destroyed and the issue of their restoration cannot be resolved. Others are partially destroyed but can be restored after liberation from the occupiers. Some entrepreneurs decided to relocate their enterprises to the territory of Western Ukraine.

The mentioned process continues even now, because such regions as Kharkiv, Donetsk, Dnipropetrovsk, Zaporizhzhya and Kherson are subjected to shelling every day, resulting in destruction and the death and injury of civilians. Therefore, the issue of relocation of enterprises is decided by many entrepreneurs.

This article is devoted to the problems of relocation of enterprises, as well as ways to solve these problems. The question of the restoration of the activities of enterprises in the occupied territory, which is carried out by individual entrepreneurs, has also been determined. Legislation has been formed, which provides for the severing of all business and other ties with entrepreneurs who decided to resume production and work for the occupiers. These entrepreneurs are recognized as collaborators and are subject to criminal liability.

The article considers most of the problematic issues that arise during the relocation of enterprises on the territory of Ukraine. At the same time, it should be noted that there is a certain percentage of enterprises that relocate abroad. The issue of such relocation was not considered.

The following are among the problems faced by entrepreneurs:

- the availability and sufficiency of funds to resolve the issue of relocation, taking into account the fact that according to relevant decisions of the government, relocation should be carried out free of charge;*
 - solving problems with the location of enterprises in a new place, which should be appropriate for the chosen activity;*
 - solving problems with local authorities and local self-government regarding taxes, location of enterprises, etc.;*
 - solving problems with personnel of enterprises, transportation, relocation, employment of local workers, etc.*
 - solving problems with the supply of raw materials and materials for the full functioning of enterprises.*
- The article also considers separate ways of solving the mentioned problems which include:*
- providing loans for entrepreneurs in accordance with the decision of the Cabinet of Ministers of Ukraine;*
 - exemption from taxation also in accordance with the government's decision;*
 - the possibility of using part of the profit for the development and establishment of enterprises;*
 - establishment of separate benefits in relation to local taxes and fees.*

Another way to solve the problems of relocation is to provide loans according to the 5–7–9 scheme, which was also developed by the government to stabilize the activities of new enterprises and support entrepreneurs.

An additional way to solve the problems of enterprise relocation is privatization, which can be carried out with the help of electronic auctions, which significantly shortens the path of acquiring enterprises and the beginning of the reconstruction of relocated enterprises.

Attention was also drawn to the possibility of using appropriate grants that can be used for business organization and relocation of enterprises.

Key words: *enterprise administration, enterprises, entrepreneurs, promotion activities in wartime, aggression of the Russian Federation, relocation of enterprises, relocation problems, restoration of enterprise activities, loans, grants, benefits.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблеми сучасного бізнесу в Україні та діяльності господарських підприємств є всеохоплюючими. Головною причиною всіх сучасних проблем стосовно підприємницької діяльності є війна, яка розв'язала Російська Федерація проти України. Разом з тим перебудова діяльності підприємств яка відбувається в Україні вимагає детального наукового аналізу. Особливо важливим на сьогодні є питання релокації підприємств до регіонів, які можуть забезпечувати ритмічну роботу підприємств, а підприємці отримувати прибуток. Зазначені питання є досить важливими для економіки України і вимагають прискіпливого аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Питання розвитку підприємств та підприємницької діяльності в Україні в умовах війни в переважній більшості ще не розглядалося в науковій літературі. Проте окремі науковці звертали на це увагу [11; 12]. Чернишевич Д. Р., Жигалкевич Ж. М. провели короткий аналіз діяльності бізнесу в умовах війни, проте він не висвітлює всіх проблем, які існують, особливо проблем релокації та відновлення діяльності

підприємств. Зверталися до даної проблеми і рід інших дослідників [13], але вони не враховували питання релокації в цілому, а також забезпечення безпеки діяльності підприємств та напрямів фінансування. Мурована Т. здійснює вже більш детальний аналіз і визначає питання фінансування бізнесу та умов його відновлення і релокації. Проте питання саме переміщення підприємств у дослідженні висвітлені поверхово [14].

Таким чином дослідники які розглядали проблеми розвитку бізнесу та підприємництва в Україні в умовах війни, не розглядали їх у комплексі, а також не розглядали проблеми при проведенні релокації та шляхів та шляхів вирішення таких проблем.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті визначено саме питання переміщення підприємств з регіонів України, які окуповані, а також з тих регіонів де діяльність підприємств піддається обстрілам та руйнуванню.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для підприємств та підприємців зараз можна визначити декілька альтернатив діяльності у проведенні подальшого існування. Такими альтернативами можуть бути:

- закриття підприємств та залишення всього що є пов'язаним з підприємствами и намагання

вивезти найбільш цінні технології або механізми самостійно;

- звернення до місцевих військових адміністрацій за допомогою для релокації підприємств, тим більше уряд прийняв рішення про здійснення релокації безкоштовно;

- залишитися на окупованій території і продовжувати підприємницьку діяльність, перереєструвати підприємство і платити податки до бюджету Російської Федерації;

Всі ці альтернативи залежать від різних факторів, але головними з них треба визначити наступні:

- місце і регіон розташування підприємств ;
- можливість забезпечення сировиною та іншими матеріалами з метою продовження підприємницької діяльності;
- забезпечення кадрами для продовження підприємницької діяльності;
- наявність допомоги від уряду у сфері розвитку підприємницької діяльності.

Перш за все для підприємців є важливим регіон розташування їх підприємств. Якщо вони розташовані в межах, Донецької, Луганської, Харківської дніпропетровської, Запорізької Сумської, або Херсонської областей то для них виникають реальні загрози руйнування або цілковитого знищення. Російські агресори не звертають уваги ні на що, вони не дотримуються ніяких законів і тому перед підприємцями постає питання про закриття підприємницької діяльності на території та релокації зазначених підприємств до інших областей України.

На сьогодні чітких даних про збитки, які нанесені підприємствам але окремі дослідження показують, що збитки тільки середніх і дрібних компаній за 200 днів війни становили понад 100 млрд. доларів [1].

В окремих випадках деякі підприємці залишаються на окупованій території і продовжують підприємницьку діяльність У таких випадках вони визнаються колаборантами з усіма передбаченими законодавством з цього визначення наслідками.

Перш за все передбачено Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [2], що здійснювати підприємницьку діяльність можуть тільки ті підприємства, які перереєстровані на не окупованій території України

Тобто здійснювати господарську діяльність вони можуть тільки після того, як те чи інше підприємство змінило податкову адресу на територію, яка підконтрольна Україні. Будь-які угоди

з підприємствами, які перебуває на території, що окупована Російською Федерацією є нікчемними. Тобто зазначені угоди не мають ніяких правових наслідків. На окупованій території не діють ніякі ліцензії і дозволи, що видані державними органами України.

Будь-яке переміщення коштів або товарів на окуповану територію заборонено, а винні особи притягаються до кримінальної відповідальності.

Окремі підприємці намагаються продовжувати підприємницьку діяльність на підконтрольній території та виробляти продукцію. Разом з тим виникають проблеми які стосуються таких питань:

- доставляння сировини та матеріалів, адже під обстрілами та загрозою життя та здоров'ю громадян перевезення стають практично неможливими;

- відсутність страхування підприємницької діяльності, адже страхові компанії не працюють на територіях які знаходяться в зоні бойових дій;

- кадрові проблеми у зв'язку з призивом робітників по мобілізації та виїздом значної кількості робітників до інших областей та за кордон;

- відсутність страхування для працівників, які залишаються працювати підприємствах та ряд інших проблем.

Більшість підприємців приймають рішення про релокацію своїх підприємств на інші території. За даними окремих дослідників на сьогодні понад 800 підприємств переїхали на інші території [3]

Разом з тим вони стикаються з цілим рядом невирішених питань, які мабуть мають вирішувати органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Серед зазначених проблем треба виділити наступні:

- підбір місця розташування підприємств на новому місці. Більшість підприємств передислокувалися у Львівську область та окремі західні області України, але знайти приміщення для продовження підприємницької діяльності в ряді регіонів досить тяжко. Уряд прийняв відповідні документи стосовно релокації підприємств, проте вони не завжди допомагають [4];

- налагодження постачання сировини та матеріалів, адже зазначена сировина і матеріали отримували місцеві підприємці, а вони не можуть поділитися зазначеними сировиною та матеріалами;

- питання вивезення обладнання з місць, які стали небезпечними для продовження підприємницької діяльності, транспортні витрати

відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України Про особливості роботи акціонерного товариства «Укрпошта» в умовах воєнного стану» [5] відшкодовуються державою, але пріоритет надається підприємствам оборонного характеру, а інші підприємства мусять чекати, або здійснювати перевезення за свій рахунок;

– надання відповідних кредитів на продовження підприємницької діяльності також становить певні проблеми, адже банківський сектор також не завжди йде назустріч підприємцям, які є невідомими. Проте Кабінет Міністрів України прийняв відповідну постанову про надання пільгових кредитів 5–7–9 [6] але разом з тим промислове виробництво не зростає.

Відновлення підприємницької діяльності передбачає цілий ряд питань, які треба вирішувати. Ці питання стосуються наступних напрямів:

– взаємодії з органами місцевого самоврядування та місцевої влади, які не завжди приходять на допомогу. Зазначені причини не аналізуються ні в інформаційному поліцейські ні в науковій літературі. Можна приблизно уявити що причинами зазначених проблем, є те, що підприємства, які переміщуються певною мірою будуть конкурентами тим підприємствам, які вже працюють на зазначений території;

– укладання нових договорів з постачальниками сировини і матеріалів для продовження підприємницької діяльності, перш за все пошук таких постачальників. Все залежить від виду сировини, адже ті підприємства, які працюють на сільськогосподарській сировині можуть швидше знайти постачальників та відновити виробництво, ті підприємства, які працюють з іншими видами сировини можуть мати проблеми.

Встановлення взаємодії з контролюючими та правоохоронними органами з метою забезпечення безперебійної діяльності підприємств. Перш за все треба здійснювати перереєстрацію підприємства, тобто встановлювати нову поштову адресу, реєструватися в податкових органах та т. ін.;

Вирішення питань щодо забезпечення житлом спеціалістів, які мають працювати на підприємствах. Зазначена проблема виникне після того як буде здійснюватися певною мірою розширення виробництва, але іноді і на початку. Держава дає відповідні кредити на забезпечення працівників житлом та іншими соціальними зручностями, проте вирішувати питання щодо просто житла в короткий термін неможливо;

Вирішення питань щодо створення відповідної соціальної інфраструктури для працівників. Якщо працівники переїжджають з сім'ями, то

виникає питання забезпечення місцями в дитячих садках, школах, медичних закладах та т. ін.

В цілому як свідчать дослідження підприємства в Україні найбільш активно питаннями релокації опікуються представники середнього та малого бізнесу. Великі підприємства та компанії які мають філіали по всій території України не ставлять перед собою питання виживання, проте вони несуть також відповідні збитки.

Станом на кінець жовтня за даними окремих західних організацій понад 800 підприємств переїхали вже зі східних та південних областей України до західних та центральних областей [3].

В цілому, якщо прийнято рішення про релокацію підприємств, які здійснюють вироблення продукції, що має стратегічне значення, то відповідна допомога від держави гарантована і такі підприємства можуть почати свою діяльність вже через декілька місяців після переїзду.

Що стосується інших підприємств то існують декілька напрямів які певною мірою можуть допомогти у вирішенні поточних питань. Перш за все слід зазначити, що регіони куди переміщуються підприємства певною мірою не наскільки розвинені у технологічному плані порівняно з областями де такі підприємства працювали раніше. Промислова інфраструктура західних областей України розвинута менше ніж східних областей.

Окремі дослідники пропонують для більш швидкого відновлення бізнесу звертатися до так званих «індустріальних парків», які визначені Постановою Кабінету Міністрів України № 1207 2022 року [7]. Зазначена постанова передбачає створення окремих преференцій для підприємств, що релоковані зі східних областей України. Зазначені преференції передбачають:

– надання коштів з державного чи місцевих бюджетів ініціаторам створення індустріальних парків – суб'єктам господарювання на реалізацію заходів з облаштування таких індустріальних парків. Крім того кошти можуть бути надані також на забезпечення будівництва об'єктів інфраструктури, таких як: автомобільні шляхи, засоби теплопостачання, засоби газопостачання, водо доводів, ліній зв'язку, ліній електропостачання, а також різноманітних інженерних комунікацій. Зазначені кошти мають витрачатися для створення і функціонування індустріальних парків [7];

– звільнення відповідних індустріальних парків від оподаткування та митних платежів на ввезення нового обладнання [8];

– надання права місцевим органам державної влади та органам місцевого самоврядування

дозволу щодо встановлення пільгових ставок на податки на нерухомість, а також на використання земельних ділянок та т. ін.

Таким чином для підприємств та підприємців це може бути одним зі шляхів швидкого відновлення виробництва на новій території.

Тим більше, що створення індустріальних парків та розвиток виробництва допоможе вирішувати й інші питання пов'язані з відновленням діяльності підприємств. Це стосується кадрових питань відношень з органами державної влади та місцевого самоврядування та т. ін.

Інші дослідники пропонують звернути увагу на продаж державного майна на території, де планується відновити виробництво. Кабінет Міністрів України ще в 2018 році прийняв Постанову про організацію і проведення електронних торгів стосовно об'єктів малої приватизації [9]. Застосування таких електронних торгів в більшості випадків прискорює процес приватизації і надає можливість підприємцям, які здійснюють релокацію своїх підприємств придбати відповідні приміщення.

У 2023 році Постанова Кабінету Міністрів України дозволила проводити електронні торги стосовно об'єктів великої приватизації [10], що також певною мірою дає можливість для підприємців досить швидко здійснити заходи щодо придбання відповідних приміщень та відновлення виробництва.

Підлягає розгляду і увазі застосування так званих грантових програм, які спрямовані на надання коштів підприємцям для відновлення виробництва та відбудови підприємств.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі.

1. Для підприємців в Україні, які працювали на території де зараз ведуться бойові дії, чи вони тимчасово окуповані ворогом створюються відповідні умови для релокації і переміщення підприємств на західні території України. Верховна Рада України і Кабінет Міністрів України прийняти відповідні нормативні акти з метою прискорення зазначеного процесу.

2. Законодавство України перш за все передбачає заохочення тих підприємців, які виробляють продукцію, що пов'язана з оборонним замовленням і надають їм можливість більш швидко відновлювати виробництво.

3. Для осіб, які залишаються на окупованій території та намагаються відновити виробництво створено відповідні законодавчі бар'єри. Зазначені підприємства не мають ніяких ліцензій і дозволів, угоди, які укладаються з ними визнаються нікчемними, а особи, які співпрацю-

ють з окупантами визнаються колаборантами з усіма відповідними наслідками

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Головні зміни законодавства для бізнесу за 200 днів війни – підсумки від ЄБА. URL: https://biz.ligazakon.net/news/213875_golovn-zmni-zakonodavstva-dlya-bznesu-za-200-dnv-vyni--pdsumki-vd-ba.
2. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 26, ст.892
3. Дячкіна А. Понад 800 українських бізнесів переїхали через війну <https://www.epravda.com.ua/news/2023/10/23/705743/>
4. Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію Розпорядження Уряду № 245-р від 25.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80#Text>
5. Про особливості роботи акціонерного товариства «Укрпошта» в умовах воєнного стану Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2022 року № 305. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kp220305?ed=2022_03_20
6. Ю. Кузьменко У межах програми «Доступні кредити 5–7–9%» держава видала вже майже 41 тисячу позик. URL: <https://susplne.media/616073-u-mezah-programi-dostupni-krediti-5-7-9-derzava-vidala-vze-majze-41-tisacu-pozik/#:~:text=%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%20%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85%20%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%82%D1%96%D0%B2%20%22%D0%94%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%83-%D0%BF%D0%BD%D1%96%20%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8,7%20%D0%B0%D0%B1%D0%BE%209%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%81%D0%BE%D1%82%D0%BA%D1%96%D0%B2%20%D1%80%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85>.
7. Про затвердження Порядку надання коштів на безповоротній основі для облаштування індустріальних (промислових) парків та/або забезпечення будівництва об'єктів суміжної інфраструктури, необхідних для створення та функціонування індустріальних (промислових) парків : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2022 року № 1207. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-2022-%D0%BF#n9>
8. Про затвердження Порядку використання учасником індустріального (промислового) парку вивільнених від оподаткування коштів на розвиток його діяльності в межах індустріального (промислового) парку : Постанова Кабінету Міністрів

України від 30 вересня 2022 року № 1095. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1095-2022-%D0%BF#Text>

9. Про затвердження Порядку проведення електронних аукціонів для продажу об'єктів малої приватизації та визначення додаткових умов продажу : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 травня 2018 року № 432. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2018-%D0%BF#Text>
10. Про затвердження Порядку проведення електронних аукціонів для продажу об'єктів великої приватизації Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2023 року № 183. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-2023-%D0%BF#Text>
11. Ольга Гук, Єлізавета Сомова. Вітчизняний бізнес в умовах війни 2022 : III Збірник тез «Міжнародна науково-практична конференція «бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи» / Національний технічний університет «Київський Політехнічний університет імені Ігоря Сікорського». 16 січня 2023 року.
12. Бойда С. Релокація бізнесу під час війни: проблеми та можливості. Міжнародна безпека у світлі сучасних глобальних викликів. *Країни Балтії – Україна: єдність, підтримка, перемога* : збірник наукових праць. [Електронний ресурс]. Україна, Київ : КНЕУ, 2023. 411 с. С. 103–107.
13. Чернишев Д. Р., Жигалкевич Ж. М. Розвиток бізнесу під час воєнного стану. URL: <file:///C:/Users/VA/Downloads/271781-D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-626775-1-10-20230112.pdf>
14. Оберемчук В. Ф., Демченко Т. О. Підприємництво під час війни: особливості, сенс, пріоритети. URL: <file:///C:/Users/VA/Downloads/271581-D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%96-626300-1-10-20230110.pdf>
15. Мурована Т.В. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. *Економіка та суспільство*. Випуск № 47 / 2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2144/2073>

REFERENCES:

1. The main changes in legislation for business during the 200 days of the war – results from the EBA. Retrieved from https://biz.ligazakon.net/news/213875_golovn-zmni-zakonodavstva-dlya-bznesu-za-200-dnv-vyni--pdsumki-vd-ba.
2. Law of Ukraine dated April 15, 2014 on ensuring the rights and freedoms of citizens and the legal regime in the temporarily occupied territory of Ukraine No. 1207-VII Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR), 2014, No. 26, Article 892.
3. Dyachkina A. Over 800 Ukrainian businesses moved due to the war. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/news/2023/10/23/705743/>
4. Government Order No. 245 dated March 25, 2022, on the approval of a plan for urgent measures to relo-

cate, if necessary, the production facilities of business entities from territories where hostilities are taking place and/or there is a threat of hostilities to a safe territory. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80#Text>

5. On the peculiarities of the work of the joint-stock company «Ukrposhta» in the conditions of martial law Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 17, 2022 No. 305. Retrieved from https://ips.ligazakon.net/document/view/kp220305?ed=2022_03_20
6. Yu. Kuzmenko Within the framework of the «5-7-9% Available Loans» program, the state has already issued almost 41,000 loans. Retrieved from <https://suspilne.media/616073-u-mezah-programi-dostupni-krediti-5-7-9-derzava-vidalavze-majze-41-tisacu-pozik/#:~:text=%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%20%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85%20%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%82%D1%96%D0%B2%20%22%D0%94%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF%D0%BD%D1%96%20%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8,7%20%D0%B0%D0%B1%D0%BE%20%20%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%81%D0%BE%D1%82%D0%BA%D1%96%D0%B2%20%D1%80%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85.> [in Ukrainian].
7. On the approval of the Procedure for providing funds on an irrevocable basis for the arrangement of industrial (industrial) parks and/or ensuring the construction of adjacent infrastructure facilities necessary for the creation and functioning of industrial (industrial) parks Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of October 28, 2022 No. 1207. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-2022-%D0%BF#n9>
8. On the approval of the Procedure for the use by a participant of an industrial (industrial) park of funds exempted from taxation for the development of its activities within the limits of the industrial (industrial) park Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 30, 2022 No. 1095. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1095-2022-%D0%BF#Text>
9. On approval of the Procedure for conducting electronic auctions for the sale of small privatization objects and determining additional conditions of sale Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated May 10, 2018 No. 432. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2018-%D0%BF#Text>
10. On approval of the Procedure for holding electronic auctions for the sale of objects of large privatization Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 21, 2023 No. 183 Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-2023-%D0%BF#Text>

11. Olga Huk, Yelizaveta Somova Domestic business in conditions of war 2022: III Collection of theses «International Scientific and Practical Conference «Business, Innovation, Management: Problems and Prospects» National Technical University «Ihor Sikorsky Kyiv Polytechnic University» January 16, 2023.
 12. Boyda S. Relocation of business during the war: problems and opportunities. International security in the light of modern global challenges. Baltic countries – Ukraine: unity, support, victory: a collection of scientific papers. [Electronic resource]. Ukraine, Kyiv: KNEU, 2023. 411 p. P. 103-107.
 13. Chernyshevich D. R., Zhigalkevich Zh. M. Business development during martial law. Retrieved from file:///C:/Users/VA/Downloads/271781%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-626775-1-10-20230112.pdf [in Ukrainian].
 14. Oberemchuk V. F., Demchenko T. O. Entrepreneurship during the war: features, meaning, priorities. Retrieved from file:///C:/Users/VA/Downloads/271581-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-626300-1-10-20230110.pdf [in Ukrainian].
 15. Murovana T.V. Domestic entrepreneurship under martial law: main trends and methods of support Economy and society Issue # 47 / 2023. Retrieved from <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2144/2073> [in Ukrainian].
-

Кірін Роман Станіславович,

доктор юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник, Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України», вул. Марії Капніст, 2, прим. № 323, м. Київ, 03057; kirinrs62@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-0089-4086>

Ботвінов Ростислав Геннадійович,

доктор наук з державного управління, доцент, кафедра міжнародних економічних відносин та регіональних студій, Університет митної справи та фінансів, вул. Володимира Вернадського, 2/4, м. Дніпро, 49000; Pravda.0050@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-5865-2680>

Ревякіна Тетяна Олександрівна,

перший заступник директора Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС, Будівельний тупик, 1, м. Дніпро, 49000; samuha0405@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-8477-2267>

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ І ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ ВНАСЛІДОК РОСІЙСЬКОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Анотація. У статті розглядаються проблемні питання термінології відносин екологічної шкоди, завданої громадянам України внаслідок російської збройної агресії.

У змісті базового закону екологічного законодавства вживаються не лише поняття «право на відшкодування неодержаних прибутків» та «компенсація шкоди», але також і такі як «відшкодування збитків і втрат», «відшкодування шкоди», «грошові стягнення за шкоду». Чинний Цивільний кодекс України розглядає збитки як реальні збитки та упуцнену вигоду, а поняття «відшкодування шкоди» та «компенсація шкоди» вживаються як тотожні.

Інші нормативно-правові акти використовують та частково розкривають низку суміжних термінів із поняттям «екологічна шкода», як то – «вплив на довкілля», «шкода від забруднення», «збитки від забруднення», «шкода, завдана земельним ресурсам», «втрати надр», збитки, завдані водним ресурсам», «шкода, завдана атмосферному повітрю», «втрати лісового фонду», «збитки, завдані природно-заповідному фонду».

Ще одним проблемним термінологічним напрямком є встановлення сутності понять «визначення шкоди», «визначення збитків», «оцінка шкоди», «оцінка збитків». Якщо перші взагалі не розкриваються у чинному законодавстві, то термін «оцінка» вживається у зв'язку із – «оцінкою реальних збитків», «оцінкою упуцненої вигоди», «оцінкою потреб у відновленні майна».

У підсумку встановлено, що у контексті вживання та розуміння термінів та понять, пов'язаних із ланками «шкода – втрати – збитки», «компенсація – відшкодування – відновлення» та «визначення – оцінка – розрахунок», наявна довільна, іноді безсистемна, варіативність, яка не враховує ні міжгалузевий понятійний апарат ні внутрішньогалузеву наступність, що не сприяє позитивному вирішенню питань, пов'язаних із компенсацією екологічної шкоди і збитків, завданих Україні внаслідок російської збройної агресії.

Ключові слова: оцінка, визначення, компенсація, відшкодування, екологічна шкода, збитки, втрати, збройна агресія, довкілля.

Kirin Roman Stanislavovych,

Dr. Sc. (Law), Associate Professor, Leading Research Fellow, V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the NAS of Ukraine, 2, Maria Kapnist approx. No. 323, Kyiv, 03057; kirinrs62@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-0089-4086>

Botvinov Rostislav Gennadiyovych,

Dr. Sc. (Public Administration), Associate Professor, Department of International Economic Relations and Regional Studies, University of Customs and Finance, 2/4, Volodymyr Vernadskyi str., Dnipro, 49000; Pravda.0050@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-5865-2680>

Reviakina Tetiana Oleksandrivna,

First Deputy Director of the Dnipropetrovsk Research Institute Expert Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs, 1 Building Dead End, Dnipro, 49000; samuha0405@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-8477-2267>

PROBLEMS OF THE LEGAL MECHANISM FOR DETERMINING ENVIRONMENTAL DAMAGE AND LOSSES CAUSED BY RUSSIAN ARMED AGGRESSION

Abstract. *The article deals with the problematic issues of terminology in the relations of environmental damage caused to the citizens of Ukraine as a result of Russian armed aggression.*

The content of the basic law of environmental legislation uses not only the concepts of "right to compensation for lost profits" and "compensation for damage", but also such concepts as "compensation for losses and damages", "compensation for harm", and "monetary penalties for damage". The current Civil Code of Ukraine considers damages to be real losses and lost profits, and the concepts of "compensation for damage" and "compensation for harm" are used as identical.

Other legal acts use and partially disclose a number of related terms to the concept of "environmental damage", such as "environmental impact", "damage from pollution", "pollution losses", "damage to land resources", "loss of subsoil", "damage to water resources", "damage to the air", "loss of forestry", "damage to the nature reserve fund".

Another problematic terminological area is to establish the essence of the concepts of "determination of damage", "determination of losses", "assessment of damage", "assessment of losses". While the former are not disclosed in the current legislation at all, the term "assessment" is used in connection with "assessment of real losses", "assessment of lost profits", "assessment of the need to restore property".

As a result, it is established that in the context of the use and understanding of terms and concepts related to the links "damage – loss – damage", "compensation – reimbursement – restoration" and "definition – assessment – calculation", there is an arbitrary, sometimes unsystematic variability, which does not take into account either the inter-sectoral conceptual apparatus or intra-sectoral continuity, which will not contribute to a positive resolution of issues related to compensation for environmental damage and losses caused to Ukraine as a result of Russian armed aggression.

Key words: *assessment, calculation, compensation, reimbursement, environmental harm, losses, damages, armed aggression, environment.*

Постановка проблеми. Збройна агресія Російської Федерації (далі – РФ) спричинила та продовжує завдавати наймасштабніший за усі роки незалежності вплив на довкілля України. Її наслідки ще довго відчуватимуться на життєдіяльності та здоров'ї громадян та країни в цілому.

Безумовно РФ має відповісти за скоєні злочини, у тому числі й щодо землі, надр, атмосферного повітря, водних та інших природних ресурсів, які знаходяться в межах території України, природних ресурсів її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони, які відповідно до ст. 13 Конституції України є об'єктами права власності Українського народу [1].

Оскільки збройна агресія РФ досі триває, а негативний вплив на довкілля посилюється, розмір шкоди, яка завдається Україні та, відповідно, усім громадянам України, постійно збільшується. На сьогодні, дуже важливо забезпечити правильність процедури розрахунку шкоди, яка завдається довкіллю та збору доказів, оскільки саме від цього буде залежати відповідність таких розрахунків у разі звернення до суду з позовною заявою про стягнення з РФ шкоди, завданої довкіллю. Перш ніж звертатись до суду з позовом про відшкодування шкоди, завданої довкіллю, необхідно правильно визначити, яку саме шкоду можна стягнути з РФ у судовому порядку [2].

В цьому аспекті одне з засадничих місць посідає питання про сталість та однозначність термінів, які вживаються у чинних законодавчих та підзаконних актах України, адже від їх розуміння багато в чому залежить позитивне вирішення питань, пов'язаних із компенсацією екологічної шкоди і збитків, завданих Україні внаслідок російської збройної агресії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми оцінки, визначення та компенсації екологічної шкоди і збитків розглядалися багатьма вітчизняними вченими у таких аспектах: В. Басай – відшкодування шкоди, заподіяної екологічними правопорушеннями [3]; В. Власенко – питання реалізації права громадян на відшкодування шкоди, завданої порушенням вимог екологічної безпеки [4]; М. Ващишин – юридичний механізм визначення екологічної шкоди та його особливості в умовах воєнної агресії РФ проти України [5]; М. Краснова – проблеми компенсації шкоди за екологічним законодавством України [6]; Ю. Краснова – загально-теоретичні засади права екологічної безпеки [7]; М. Медведєва – правові наслідки агресії РФ для довкілля України [8]; Л. Решетник – відшкодування шкоди, завданої порушенням екологічних прав громадян [9]; І. Швидченко – проблеми оцінки та відшкодування екологічної шкоди за українським законодавством [10] тощо.

Метою статті є розкриття проблемних питань, пов'язаних із термінологічними аспектами відносин екологічної шкоди, завданої мілітарним впливом на довкілля.

Виклад матеріалу. Відповідно до ч. 1 ст. 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [11] шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища (далі – НПС), підлягає компенсації в повному обсязі. Особи, яким завдано такої шкоди, мають право на відшкодування неодержаних прибутків за час, необхідний для відновлення здоров'я, якості НПС, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням.

При цьому звертає на себе увагу вживання у зазначеному законі не лише понять «право на відшкодування неодержаних прибутків» та «компенсація шкоди», але також і таких як: «відшкодування збитків і втрат» (ст. 20-2, 41), «відшкодування шкоди» (ст. 9, 21, 65, 68), «грошові стягнення за шкоду» (ст. 47). Так, згідно зі ст. 20-2 закону про охорону НПС до компетенції центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення дер-

жавного нагляду (контролю) у сфері охорони НПС, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, у сфері охорони НПС (зараз це – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, далі – Міндовкілля) належить, серед іншого, пред'являти претензії про відшкодування збитків і втрат, заподіяних державі в результаті порушення законодавства про охорону НПС.

Якщо термін «втрати» відносно НПС у законі вживається лиш двічі – окрім згаданого вище, він розглядається в аспекті економічних заходів забезпечення охорони НПС (п. е ст. 41), то термін «шкода» – набагато більше.

Тож, важливо розмежовувати категорії «шкода» та «збитки» завдані довкіллю. Хоча, на перший погляд, вони можуть здаватись тотожними, тим більше, що саме ці два терміни зазвичай використовуються для визначення розміру матеріальної відповідальності РФ за військові злочини, які вчиняються нею проти довкілля на території України. Що стосується категорії «шкода», то це поняття є більш широким, оскільки включає в себе матеріальну та нематеріальну складову. Тоді як «збитки» стосується матеріальної шкоди. Збитки – це завжди вартісний (грошовий) вираз майнової шкоди, завданої протиправними діями певної особи. Відшкодування збитків є одним із способів відшкодування майнової шкоди [2].

Чинний Цивільний кодекс України [12, ст. 22] (далі – ЦК) розглядає збитки як:

1) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки);

2) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода).

В свою чергу положення ст. 394 ЦК дають підстави вважати, що поняття «відшкодування шкоди» та «компенсація шкоди» вживаються як тотожні. Але цікавим вбачається розуміння у ЦК поняття шкоди, завданої власникові земельної ділянки у зв'язку із зниженням її цінності, якою є результат діяльності, що призвела до зниження рівня екологічної, шумової захищеності території, погіршення природних властивостей землі.

Натомість більш широкою категорією є поняття «негативні зміни в НПС», під якими маються на увазі втрата, виснаження чи знищення окремих природних комплексів та ресурсів внаслідок надмірного забруднення НПС, руйнівного впливу стихійних сил природи та

інших факторів, які обмежують або виключають можливість життєдіяльності людини та провадження господарської діяльності в цих умовах [11, ч. 3 ст. 65].

Ще більш широким є поняття «вплив на довкілля» – будь-які наслідки планованої діяльності для довкілля, в тому числі наслідки для безпечності життєдіяльності людей та їхнього здоров'я, флори, фауни, біорізноманіття, ґрунту, повітря, води, клімату, ландшафту, природних територій та об'єктів, історичних пам'яток та інших матеріальних об'єктів чи для сукупності цих факторів, а також наслідки для об'єктів культурної спадщини чи соціально-економічних умов, які є результатом зміни цих факторів [13, ст. 1].

Втім, наведене визначення стосується лише певних видів господарської діяльності та не враховує специфіку мілітарного характеру впливу на довкілля. Тож, в цьому контексті слід орієнтуватися на редакцію дефініції «збитки», яка тлумачиться як вартість втраченого, пошкодженого та (або) знищеного майна, що зазнало руйнівного впливу внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, ракетно-бомбових ударів в ході збройної агресії РФ, а також розмір витрат, необхідний для відновлення порушеного права (реальні збитки); та/або розмір доходу, який постраждалий міг би одержати за умови відсутності збройної агресії РФ (упущена вигода) [14]. При цьому, слід відзначити, якщо термін «школа» надзвичайно широко представлений у цьому урядовому Порядку, то його зміст – взагалі не розкривається.

Тож, пропонується проаналізувати суміжні з цим терміном поняття, які мають місце у чинному законодавстві. Так «школа від забруднення», відповідно до Кодексу торговельного мореплавства України, це школа, заподіяна за межами судна забруднюючими речовинами морському середовищу, узбережжю або будь-яким іншим об'єктам (суднам, рибпромисловим знаряддям тощо). Вона включає також вартість розумних заходів, вжитих будь-якою особою після події, що могла спричинити або спричинила витік чи скид забруднюючих речовин, для відвернення або зменшення шкоди від забруднення, а також збитки, заподіяні внаслідок вжиття таких заходів [15, ч. 2 ст. 304]. Крім того, не можна не відмітити, що у цьому приписі морського законодавства поняття «школа від забруднення» та «збитки від забруднення» розглядаються як тотожні.

Цікаво, що у підзаконних актах доби воєнного стану можна віднайти визначення обох понять,

що розглядаються. Зокрема, у наказі Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України термін «збитки» вживається у значенні, аналогічному урядовому Порядку, а термін «школа» – відхилення якісних (механічних, фізико-хімічних, естетичних характеристик) та/або кількісних показників експлуатаційної придатності об'єктів інфраструктури транспорту, інфраструктури електронних комунікаційних мереж та об'єктів поштового зв'язку (зокрема об'єктів незавершеного будівництва) від вимог проектною документації та/або будівельних норм, нормативних документів, що виключає або зменшує відповідність їх технічного стану визначеним таким вимогам та визначається у натуральних показниках (зокрема км, пог. м, од., шт.) пошкоджень рухомого майна (устаткування, обладнання) [16].

Зовсім інший смисл у це поняття вкладається в іншій постанові Кабінету Міністрів України, де «школа» розглядається як пошкодження, руйнування, знищення фізичної інфраструктури об'єкта моніторингу, розташованого на території регіону, району, територіальної громади та населеного пункту, наявний стан якого є наслідком прояву збройної агресії РФ проти України [17].

На думку фахівців Державної екологічної інспекції України (далі – Держекоінспекція), збитки з погляду екосистемних послуг – це більш широке поняття, тобто не просто згорів склад, забруднилася земля, це ризик для мешканців сусідніх населених пунктів, що їх підземні води забруднені, вони не можуть пити воду з колодязів і повинні тепер її купувати. Це страх випустити дитину погуляти в ліс, бо він замінований – і це все виводиться в економічну шкоду в грошовій формі. Є різні підходи, наприклад, скільки треба буде грошей, щоб очистити потім забруднену землю, воду, і скільки збитків зазнає держава, щоб повернути їх у той стан, в якому вони були до завдання шкоди [18].

Виходячи із положення чинного законодавства України, автори аналітичного огляду, під екологічними збитками пропонують розуміти [2, с. 3]:

- витрати, яких зазнала держава у зв'язку із завданням шкоди об'єкту довкілля;

- витрати, які повинна понести держава, задля відновлення нормального стану довкілля який існував до заподіяння шкоди;

- доходи які б держава могла реально одержати за звичайних обставин, якби не було завдано шкоди довкіл्लю, якщо звісно передбачалось одержання таких доходів (наприклад: втрати екосистемних послуг);

– компенсація у разі неможливості відновлення природного об'єкту тобто його повної втрати.

Важливість цих понять актуалізується у зв'язку із встановленням екологічних напрямів, за якими здійснюється визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії РФ, а саме [14]: – шкода, завдана земельним ресурсам; – втрати надр; – збитки, завдані водним ресурсам; – шкода, завдана атмосферному повітрю; – втрати лісового фонду; – збитки, завдані природно-заповідному фонду.

Слід відмітити, що навіть у цих, близьких за об'єктами, напрямах в поняття «шкода», «втрати» та «збитки» вкладається різний зміст, що охоплює, в тому числі, – шкоду від пошкодження і знищення; – шкоду, зумовлену забрудненням і засміченням; – втрати, завдані самовільним користуванням; – забруднення, засмічення, вичерпання та інші дії, які можуть погіршити життєдіяльність, завдати шкоди здоров'ю людей, спричинити зменшення запасів, погіршення умов існування, зниження якості та інші несприятливі явища внаслідок зміни фізичних і хімічних властивостей, зниження здатності до природного очищення, порушення режиму; – шкоду, завдану викидами забруднюючих речовин; – втрати і пошкодження, а також пов'язані із цим витрати; – завдані збитки та пов'язані із ними витрати.

Подібна ситуація спостерігається й відносно поняття дій, пов'язаних із наведеною вище ланкою «шкода – втрати – збитки», тобто – компенсація та відшкодування.

В національному законодавстві ці поняття вживаються із такими особливостями та змістом:

1) поняття «компенсація втрат» розглядається у тотожному значенні поняттю «відшкодування збитків», а власне «компенсація» – як синонім «відшкодування»;

2) категорія «компенсація» вживається як у зв'язку із «компенсацією втрат» так і щодо «компенсації витрат», а «компенсація шкоди» лише вживається, але як поняття не розкривається;

3) «відшкодування» – це: а) сума справедливої сатисфакції, визначена рішенням Європейського суду з прав людини відповідно до ст. 41 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; б) визначена у рішенні Європейського суду з прав людини щодо дружнього врегулювання або у рішенні Європейського суду з прав людини про схвалення умов односторонньої декларації сума грошової виплати на користь Стягувача [19];

4) «відшкодування шкоди» – це грошові виплати по відшкодуванню шкоди, вчиненої <...> пошкодженням здоров'я, пов'язаним з <...>, надаються <...> особам, що мають право на відшкодування шкоди [20].

Нарешті, в аспекті обраної теми, необхідно згадати й про поняття «визначення шкоди та збитків», «оцінка збитків». Якщо ані «визначення шкоди» ані «визначення збитків» не розкривається не лише у відповідному урядовому Порядку [14], а й взагалі у чинному законодавстві, то термін «оцінка» вживається у зв'язку із [14]:

1) «оцінкою реальних збитків» – визначенням вартості пошкодженого або знищеного індивідуально визначеного майна (майна, визначеного родовими ознаками), а також вимушені витрати сторони, яка зазнала збитків внаслідок пошкодження або знищення зазначеного майна;

2) «оцінкою упущеної вигоди» – визначенням розміру неотриманого доходу, на який постраждалий мав право розраховувати за умови відсутності збройної агресії РФ протягом певного часу;

3) «оцінкою потреб у відновленні майна» – визначенням обсягу витрат, необхідного для відновлення пошкодженого або знищеного майна та майнових прав.

Щодо останньої, то вбачається доцільним поширити цю категорію й на природні об'єкти та ресурси. При цьому спиратися слід на поняття «відновлення регіонів і територій, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України» як комплексу першочергових організаційних, фінансових та інших заходів, що спрямовуються на прискорене відновлення об'єктів критичної інфраструктури, соціальної інфраструктури, об'єктів житлового та громадського призначення до стану, що дозволяє забезпечити повернення в регіон внутрішньо переміщених осіб та біженців, створення сприятливих умов для діяльності всіх суб'єктів господарювання [21, ст. 1].

Також відмітимо, що поняття «аналітична оцінка збитків» розглядається як розрахунок вартісного виразу збитків та їх обсягу, а визначення розміру збитків передбачає викладення основних положень, що визначають, серед іншого, опис формул та їх складових, які застосовуються під час розрахунку [14].

Тож, наразі можна констатувати, що у контексті вживання та розуміння термінів та понять, пов'язаних із ланками «шкода – втрати – збитки», «компенсація – відшкодування – відновлення» та «визначення – оцінка – розрахунок», наявна довільна, іноді безсистемна, варіативність, яка

не враховує ні міжгалузевий понятійний апарат ні внутрішньогалузеву наступність, що позначається і впливає на правотворчу та правозастосовну практики, а також не сприятиме захисту прав та інтересів України під час урегулювання спорів, розгляду в закордонних юрисдикційних органах справ та/або заяв, пов'язаних з відшкодуванням збитків, завданих внаслідок збройного конфлікту міжнародного характеру/збройної агресії інших держав на території України.

Висновки. Встановлено, що у контексті вживання та розуміння термінів та понять, пов'язаних із ланками «школа – втрати – збитки», «компенсація – відшкодування – відновлення» та «визначення – оцінка – розрахунок», наявна довільна, іноді безсистемна, варіативність, яка не враховує ні міжгалузевий понятійний апарат ні внутрішньогалузеву наступність, що позначається і впливає на правотворчу та правозастосовну практики, а також не сприятиме захисту екологічних прав та інтересів України під час урегулювання спорів, розгляду в закордонних юрисдикційних органах справ та/або заяв, пов'язаних з відшкодуванням збитків, завданих внаслідок збройного конфлікту міжнародного характеру/збройної агресії інших держав на території України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.10.2023).
2. Яку саме шкоду, завдану довкіллю, можна стягнути з російської федерації у судовому порядку. Які напрямки охоплює термін «шкода, завдана довкіллю»? URL: http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Yaku-same-shkodu-zavdanu-dovkillyu-mozhna-styagnuty-z-rosijskoyi-federatsiyi-u-sudovomu-poryadku_21-05-2023_fin.pdf (дата звернення: 19.10.2023).
3. Басай В.Д. Відшкодування шкоди, заподіяної екологічними правопорушеннями: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06; Львів. держ. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 1996. 164 с.
4. Власенко В.В. Окремі питання реалізації права громадян на відшкодування шкоди, завданої порушенням вимог екологічної безпеки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки*. 2005. Випуск 65. С. 43–48.
5. Ващишин М.Я. Юридичний механізм визначення екологічної шкоди та його особливості в умовах воєнної агресії РФ проти України. *Право України*. 2022. № 6. С. 55–68.
6. Краснова М.В. Проблеми компенсації шкоди за екологічним законодавством України: дис. ... докт.

- юрид. наук: 12.00.06; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2009. 440 с.
7. Краснова Ю.А. Право екологічної безпеки в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.06; НАН України; Інститут економіко-правових досліджень. Київ, 2018. 490 с.
8. Медведєва М.О. До питання про правові наслідки агресії РФ для довкілля України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Вип. 126 (ч. I). 2015. 79–92.
9. Решетник Л. П. Правові питання компенсації шкоди, заподіяної порушенням екологічних прав громадян: монографія. Східноєвропейський нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк: Вежа-Друк, 2013. 156 с.
10. Швидченко І. Екологічна шкода – проблеми оцінки та відшкодування за українським законодавством. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. № 3-2(31). 103–107.
11. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 19.10.2023).
12. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 19.10.2023).
13. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23 травня 2017 р. № 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення: 19.10.2023).
14. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 2022 р. № 951). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.10.2023).
15. Кодекс торговельного мореплавства України від 23 травня 1995 р. № 176/95-BP. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.10.2023).
16. Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків, завданих інфраструктурі транспорту, інфраструктурі електронних комунікаційних мереж та об'єктів поштового зв'язку внаслідок збройної агресії Російської Федерації : наказ Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України від 24 березня 2023 р. № 182. *Офіційний вісник України*. 2023. № 48, ст. 2670.
17. Про реалізацію експериментального проекту щодо моніторингу завданих пошкоджень та руйнувань за регіонами України внаслідок збройної агресії Російської Федерації на основі геоінформаційної системи : постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 р. № 726. *Офіційний вісник України*. 2022. № 53, ст. 3090.
18. Наталія Кулик. РФ завдала довкіллю збитків на 2 трлн грн: чи є шанс покарати за екоцид й отримати компенсацію (15.04.2023). URL: <https://>

fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20230415-rf-zavdala-dovkilliyu-zbytkiv-na-2-trln-grn-chy-yes-hans-pokaraty-za-ekoczyd-j-otrymaty-kompensacziyu/ (дата звернення: 19.10.2023).

19. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини, Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 19.10.2023).
20. Договір між Україною та Литовською Республікою про соціальне забезпечення: Міжнародний документ від 23.04.2001 р. (ратифіковано законом № 2928-III від 10.01.2002 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440_022#Text (дата звернення: 19.10.2023).
21. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення: 19.10.2023).

REFERENCES:

1. Konstitutsiya Ukrayini vid 28 chervnya 1996 r. [The Constitution of Ukraine dated June 28, 1996]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> [in Ukrainian].
2. Yaku same shkodu, zavdanu dovkilliyu, mozhna styagnuti z rosiyskoyi federatsiyi u sudovomu poriadku. Yaki napryamki ohoplyue termin «shkoda, zavdana dovkilliyu»? [What kind of damage caused to the environment can be recovered from the Russian Federation in court. What areas does the term "environmental damage" cover?] Retrieved from http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/YAKu-same-shkodu-zavdanu-dovkilliyu-mozhna-styagnuty-z-rosiyskoyi-federatsiyi-u-sudovomu-poryadku_21-05-2023_fin.pdf [in Ukrainian].
3. Basay, V.D. (1996). Vidshkoduвання shkodi, zapodiyanoyi ekologichnimi pravoporushenniyami [Compensation for damage caused by environmental offenses]: dis. ... kand. yurid. nauk: 12.00.06; Lviv. derzh. un-t im. Ivana Franka. Lviv, 164. [in Ukrainian].
4. Vlasenko, V.V. (2005). Okremi pitannya realizatsiyi prava gromadyan na vidshkoduвання shkodi, zavdanoyi porushenniyam vimog ekologichnoyi bezpeki. [Separate issues of implementation of citizens' right to compensation for damage caused by violation of environmental safety requirements]. *Visnik Kiyivskogo natsionalnogo universitetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: Yuridichni nauki*. Vip. 65. 43-48. [in Ukrainian].
5. Vashchishin, M.Ya. (2022). Yuridichniy mehanizm viznachennya ekologichnoyi shkodi ta yogo osoblivosti v umovah voennoyi agresiyi RF proti Ukrayini. [The legal mechanism for determining environmental damage and its features in the conditions of military aggression of the Russian Federation against Ukraine]. *Pravo Ukrayini*. 6. 55-68. [in Ukrainian].
6. Krasnova, M.V. (2009). Problemi kompensatsiyi shkodi za ekologichnim zakonodavstvom Ukrayini [The law of environmental safety in Ukraine]: dis. ... dokt. yurid. nauk: 12.00.06; Kiyiv. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka. 440. [in Ukrainian].
7. Krasnova, Yu.A. (2018). Pravo ekologichnoyi bezpeki v Ukrayini [The law of environmental safety in Ukraine]: dis. ... dokt. yurid. nauk: 12.00.06; NAN Ukrayini; Institut ekonomiko-pravovih doslidzhen. Kiyiv. 490. [in Ukrainian].
8. Medvedeva, M.O. (2015). Do pitannya pro pravovi naslidki agresiyi RF dlya dovkilliya Ukrayini. [Regarding the legal consequences of the aggression of the Russian Federation for the environment of Ukraine]. *Aktualni problemi mizhnarodnih vidnosin*. Vip. 126 (ch. I). 79-92. [in Ukrainian].
9. Reshetnik, L.P. (2013). Pravovi pitannya kompensatsiyi shkodi, zapodiyanoyi porushenniyam ekologichnih prav gromadyan [Legal issues of compensation for damage caused by violation of the environmental rights of citizens]: monografiya. Shidnoevropeyskiy nats. un-t im. Lesi Ukrayinki. Luts'k: Vezha-Druk, 156. [in Ukrainian].
10. Shvydchenko, I. (2018). Ekologichna shkola – problemi otsinky ta vidshkoduвання za ukrainskym zakonodavstvom. [Environmental damage – problems of assessment and compensation under Ukrainian legislation]. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 3-2(31). 103-107. [in Ukrainian].
11. Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho sere-dovyscha: Zakon Ukrainy vid 25 chervnia 1991 r. № 1264-XII. [On environmental protection: Law of Ukraine dated June 25, 1991 No. 1264-XII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> [in Ukrainian].
12. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16 sichnia 2003 r. № 435-IV. [Civil Code of Ukraine dated January 16, 2003 No. 435-IV]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
13. Pro otsinku vplyvu na dovkillia: Zakon Ukrainy vid 23 travnia 2017 r. № 2059-VIII. [On environmental impact assessment: Law of Ukraine dated May 23, 2017 No. 2059-VIII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> [in Ukrainian].
14. Pro zatverdzhennia Poriadku vyznachennia shkody ta zbytkiv, zavdanykh Ukraini vnaslidok zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20 bereznia 2022 r. № 326 (v redaktsii postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22 lypnia 2022 r. № 951). [On the approval of the Procedure for determining damage and losses caused to Ukraine as a result of the armed aggression of the Russian Federation: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 20, 2022 No. 326 (as amended by Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 22, 2022 No. 951)]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
15. Kodeks torhovelnoho moreplavstva Ukrainy vid 23 travnia 1995 r. № 176/95-VR. [Merchant Shipping Code of Ukraine dated May 23, 1995 No. 176/95-BP]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

16. Pro zatverdzhennia Metodyky vyznachennia shkody ta zbytkiv, zavdanykh infrastrukturi transportu, infrastrukturi elektronnykh komunikatsiinykh merezh ta obektiv poshtovoho zviazku vnaslidok zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii : nakaz Ministerstva rozvytku hromad, terytorii ta infrastruktury Ukrainy vid 24 bereznia 2023 r. № 182. [On the approval of the Methodology for determining the damage and losses caused to the transport infrastructure, the infrastructure of electronic communication networks and postal facilities as a result of the armed aggression of the Russian Federation: order of the Ministry of Community Development, Territories and Infrastructure of Ukraine dated March 24, 2023 No. 182]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2023. 48, 2670. [in Ukrainian].
17. Pro realizatsiiu eksperymentalnoho proektu shchodo monitorynhu zavdanykh poshkodzhen ta ruinuvan za rehionamy Ukrainy vnaslidok zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii na osnovi heoinformatsiinoi systemy : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24 chervnia 2022 r. № 726. [On the implementation of an experimental project on monitoring the damage and destruction caused by the regions of Ukraine as a result of the armed aggression of the Russian Federation on the basis of the geo-information system: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of June 24, 2022 No. 726]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2022. 53, 3090. [in Ukrainian].
18. Nataliia Kulyk. RF zavdala dovkilliu zbytkiv na 2 trln hrn: chy ye shans pokaraty za ekotsyd y otrymaty kompensatsiiu. [The Russian Federation has caused damage to the environment of UAH 2 trillion: is there a chance to punish for ecocide and receive compensation]. (15.04.2023). Retrieved from <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20230415-rf-zavdala-dovkilliu-zbytkiv-na-2-trln-grn-chy-ye-shans-pokaraty-za-ekocyd-j-otrymaty-kompensacziyu/> [in Ukrainian].
19. Pro vykonannia rishen ta zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny, Zakon Ukrainy vid 23 liutoho 2006 r. № 3477-IV. [On the implementation of decisions and application of the practice of the European Court of Human Rights, Law of Ukraine dated February 23, 2006 No. 3477-IV]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> [in Ukrainian].
20. Dohovir mizh Ukrainoiu ta Lytovskoiu Respublikoiu pro sotsialne zabezpechennia : Mizhnarodnyi dokument vid 23.04.2001 r. (ratyfikovano zakonom № 2928-III vid 10.01.2002 r.). [Agreement between Ukraine and the Republic of Lithuania on social security: International document dated 04/23/2001 (ratified by Law No. 2928-III dated 01/10/2002)]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440_022#Text [in Ukrainian].
21. Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky, Zakon Ukrainy vid 5 liutoho 2015 r. № 156-VIII. [On the principles of state regional policy: Law of Ukraine dated February 5, 2015 No. 156-VIII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> [in Ukrainian].

Бондар Володимир Сергійович,

кандидат юридичних наук, доцент, декан факультету підготовки фахівців поліції Луганського ННІ імені Е.О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ, вулиця Національної Гвардії, 3, м. Івано-Франківськ, 76005; bondarlivd@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-1552-4555>

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВО-БАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ (НА ПРИКЛАДІ ДОСЛІДЖЕННЯ ГВИНТІВКИ СНАЙПЕРСЬКОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ «ВІНТОРЕЗ» 6-П-29)

Анотація. У статті наведені конструктивні особливості та характеристики гвинтівки снайперської спеціальної «Вінторез» (6-П-29), проаналізовані результати експериментів, отримані під час проведення пострілів з даної моделі зброї та результати дослідження слідів на кулях та гільзах. Виокремлені найбільш важливі деталі, які утворюють сліди на гільзах та кулях патронів, стріляних у даному пістолеті, та є такими, що дозволяють провести ідентифікацію: а) бійок ударника; б) зацеп викидача; в) виступ відбивача; г) ребро кришки ствольної коробки; ґ) патронний упор; д) нарізи каналу стволу. Встановлено, що серед слідів, які утворюються на гільзах, стріляних з гвинтівки «Вінторез», найбільш інформативними є сліди бойка ударника, країв отвору в чашиці затвора під бійок ударника, відбивача, зачеп викидача. В результаті експериментальної стрільби систематизовані закономірності виходу та розповсюдження продуктів пострілу з гвинтівки снайперської спеціальної «Вінторез».

Ключові слова: балістичне дослідження вогнепальної зброї та слідів її застосування, вогнепальна зброя, гвинтівка снайперська спеціальна «Вінторез», діагностика, ідентифікація, сліди пострілу.

Bondar Volodymyr Serhiyovych,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Dean of the Faculty of Training of Police Specialists of the Luhansk NNI named after E.O. Didorenka of the Donetsk State University of Internal Affairs, 3, National Guard str., Ivano-Frankivsk, 76005; bondarlivd@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-1552-4555>

PARTICULARITIES OF FORENSIC BALLISTIC ANALYSIS (THE CASE OF SPECIAL SNIPER RIFLE “VINTOREZ” 6-P-29)

Abstract. The article presents the design features and characteristics of the special sniper rifle “VINTOREZ” (6-P-29), analyzed the results of experiments obtained during the firing of this model of weapon and the results of the research of traces on bullets and cartridges. The most important details are singled out, which form traces on the cartridges and bullets of cartridges fired in this pistol, and are such that allow identification: a) firing pin; b) hook of the ejector; c) protrusion of the reflector; d) edge of the cover of the receiver; e) cartridge stop; e) bore holes. It was established that among the traces formed on the cartridges fired from the Vintorez rifle, the most informative are the traces of the firing pin, the edges of the hole in the shutter cup under the firing pin, the reflector, and the ejector hook. As a result of the experimental shooting, the patterns of output and distribution of the products of the shot from the special sniper rifle “VINTOREZ” were systematized.

Key words: ballistic research of firearms and traces of their use, firearms, special sniper rifle “Vintorez”, diagnostics, identification, gunshot traces.

Вступ. Використання спеціальних знань у галузі судової балістики в кримінальній процесуальній формі судової експертизи (ст. 242 КПК України) під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 438 КК України на деокупованих територіях зумовлене, у тому числі особливостями безпосередніх об'єктів судової експертизи зброї, котра проводиться експертами за спеці-

альностями 3.1 «Балістичне дослідження вогнепальної зброї та бойових припасів до неї», 3.2 «Балістичне дослідження слідів зброї, слідів пострілу та ситуаційних обставин пострілу».

В практиці балістичних досліджень вогнепальної зброї, слідів зброї, слідів пострілу та ситуаційних обставин пострілу, які проводяться в рамках даних кримінальних проваджень достатньо розповсюдженими об'єктами досліджень

стає безшумний снайперський комплекс «зброя+боєприпас», основним елементом якого є гвинтівка снайперська спеціальна «Вінторез» (6-П-29) калібру 9х39 призначена для проведення спеціальних операцій, котрі передбачають вирішення розвідувальних, антитерористичних вогневих задач на коротких дистанціях¹, диверсійних задач розвідувальними та диверсійно-розвідувальними групами у глибокому тилу супротивника, дії в особливих умовах (обмеженої освітленості), вирішення типових вогневих задач, з проявом спеціальних властивостей («безшумність»², тобто ураження цілі з заданої відстані за умов, що місце розташування стрільця залишиться прихованим), які дозволяють виконувати їх в особливих умовах на дальність до 400 м. Створена ДП «Конструкторське бюро приладобудування» (КБП) (м. Тула, рф).

Зміст експертних завдань у таких випадках складають питання, які неможливо вирішити без інформації про матеріальну частину зброї та боєприпасів до неї, а також механізму утворення слідів, які залишаються зброєю на гільзах, кулях та перешкодах. Під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених військовослужбовцями рф із застосуванням або використанням вогнепальної зброї даної моделі для встановлення обставин події перед експертами поряд із ідентифікаційними завданнями, ставиться також завдання встановлення дистанції пострілу, котра визначається відстанню від дульного зрізу ствола до перешкоди.

Для традиційної стрілецької вогнепальної зброї різних видів та моделей сьогодні є цілком достатні для вирішення зазначених завдань дані про морфологічні ознаки слідів близького пострілу на перешкодах, утворених з даних видів зброї.

Проте, у спеціальній літературі практично відсутні детальні описання конструктивних особливостей 9,0-мм ГСС «Вінторез», що обмежує можливості судового експерта при розв'язанні зазначених задач.

Шляхи вирішення проблемних питань ідентифікації та діагностики вогнепальної зброї в різні часи пропонували В.В. Арешонков, В.Є. Бергер, Д.Ю. Гамов, В.І. Голоботовський, І.В. Гора, А.В. Грищенко, Б.М. Єрмоленко, О.В. Коломійцев, Б.М. Комаринець, А.В. Кофанов, С.А. Матвієнко, О.С. Соколов та ін.

¹ У 62,5% випадків зброя застосовується на дистанціях до 10 м, у 29,2% – з відстаней 3...5 м, у 6,5% – впритул (до 0,15 м). Для снайпера середня відстань до цілі складає 70 м та не перевищує 200 м [3, с. 5].

² Шум пострілу такої зброї не повинний ідентифікуватися противником з відстаней застосування зброї (порядку 100...300 м), що вказані зразки забезпечують.

Проте не всі елементи характеристики слідів пострілу на кулях та гільзах досліджені з виснажливою повнотою. Прогалини в дослідженнях утворюються в результаті порівняння слідової картини, яка утворюється в результаті застосування зброї, що використовує в якості штатних та патронів-замінників номенклатуру радянських та російських набоїв 9х39 мм – СП-5, СП-6, ПАБ-9; різну комплектацію патронів різними виробниками тощо.

Формулювання цілей статті. На цих підставах автором були визначено **мету** статті: проаналізувати конструктивні особливості та проблемні питання ідентифікації 9,0-мм гвинтівки снайперської спеціальної «Вінторез» та визначити шляхи підвищення ефективності ідентифікації за слідами на кулях та гільзах.

Матеріали та методи дослідження. З метою виконання поставлених завдань застосовано систему загальнонаукових та спеціально-наукових методів: експерименту – для встановлення можливості явищ, повторюваності ознак окремих процесів, змісту механізмів виникнення і відображення інформації, порівняльно-правовий – для узагальнення експертних підходів щодо особливостей дослідження об'єктів судової експертизи зброї.

Результати їх обговорення. ГСС «Вінторез» розроблена під інший елемент комплексу – спеціальні важкі патрони СП-5, СП-6, СПП, БП, у яких використовується механічне запирання порохових газів в гільзі патрона, є ефективними для ураження живої сили, захищеної протиосколковими бронежилетами або сталевим аркушем завтовшки 5 мм, а також неброньованої техніки.

Як відомо, джерелами звуку є, насамперед, ударна хвиля, яка створюється головною частиною кулі, та порохові гази, котрі витікають зі ствола та викликають коливання повітряної маси. При русі кулі з дозвуковою швидкістю повітряний потік обтікає головну частину, не створюючи звуку. Збільшення швидкості кулі призводить до утворення донного розрідження повітряної маси, утворенню вихрових потоків, швидкість яких вища за швидкість кулі, що створює стрибок ущільнення повітря та посилення звуку. Для зниження рівня звуку необхідно скорочувати головну частину кулі, подовжуючи хвостовий конус, який зменшує інтенсивність утворення вихрового потоку та виключає ущільнення повітряної маси. Таким чином, для того, аби знизити рівень звуку при пострілі, необхідно надати кулі дозвукової швидкості та передбачити в її конструкції подовжений конус.

Проте при зниженні початкової швидкості, наприклад, у армійського патрону 5,56-мм М193 з 980 до 310 м/с різко скорочується дальність ефективної стрільби. Це можна частково компенсувати за рахунок збільшення маси кулі. За більшої маси кулі збільшується її поперечне навантаження, знижується втрата швидкості на траєкторії та, відповідно, дещо збільшується ефективна дальність стрільби. Тому для безшумних патронів, розроблених на базі автоматних або гвинтівкових, маса куль збільшена порівняно зі штатними. Стійкість кулі на траєкторії досягається шляхом посилення гіроскопічного ефекту за рахунок більшої крутизни нарізів каналу стволу зброї.

Гвинтівка снайперська спеціальна «Вінторез» складається з наступних частин та деталей (ілюстр. № 1):

- ствола зі ствольною коробкою та прикладом;
- пристрою зниження рівня звуку пострілу з прицільними пристроями;
- затворної рами з газовим поршнем;
- зворотного механізму;
- затвору;
- ударного механізму;
- спускового механізму;
- цівки;
- газової трубки;
- кришки ствольної коробки;
- магазину.

Ударно-спусковий механізм курково-ударникового типу із закритим розміщенням курка дозволяє вести як одиночну стрільбу. Магазин від'ємний, коробчастий, з шаховим розташуванням патронів. Автоматична дія зброї базується на використанні енергії порохових газів, які відводяться з каналу стволу до газового поршня затворної рами.

Особливістю ствола гвинтівки є наявність шести рядів наскрізних отворів, розташованих з правобічним нахилом, призначених для прориву газів в ПЗРЗП. Кожен ряд складається з дев'яти отворів діаметром 3 мм.

Гвинтівка оснащена інтегрованим пристроєм зниження рівня звуку пострілу (ПЗРЗП), котрий являє собою циліндр з різьбовим з'єднанням на торці довжиною 325 мм та діаметром торця 39 мм. Всередині корпусу ПЗРЗП поміщений сепаратор, який складається з двох смуг з круглими крильцями по торцях та трьох з круглими нахильними (під кутом близько 60°) перегородками всередині. Кришки та перегородки мають отвори для кулі по осі ПЗРЗП, завдяки чому куля під час пострілу пролітає, не торкаючись крилець та перегородок, а порохові гази, вдаряючись о них, змінюють напрям та швидкість.

У торця ПЗРЗП розміщена мушка з Ж-подібним профілем. Край торця ПЗРЗП являє собою буртик шириною близько 1,5 та висотою 1 мм. Торець плоский; діаметр вихідного отвору – 12,5 мм.

Дія ПЗРЗП пов'язана з незвичною будовою самого стволу: передня частина стволу, що закриваються ПЗРЗП, має 6 рядів наскрізних отворів діаметром 2 мм; при пострілі по мірі просування кулі по каналу стволу порохові гази вириваються через них в циліндр ПЗРЗП, а потім проходять через сепаратор, відбиваючись від його нахильних перегородок. У підсумку швидкість витікання газопорохового струменю кулі в повітря значно знижується та рівень звуку пострілу падає.

Особливістю видалення стріляних у гвинтівці гільз є відбивач, змонтований в затворі.

З метою отримання експериментальних гільз та куль для вивчення слідів від частин

Ілюстрація № 1. 9,0-мм гвинтівка снайперська спеціальна та її основні частини

Ілюстрація № 2. Збільшене зображення переднього зрізу гвинтівки снайперської спеціальної «Вінторез» та слідів від частин зброї на дні гільзи (бійка ударника на капсулі, зачепу викидача на фланці гільзи та відбивача на дні гільзи

зброї здійснювалась експериментальна стрільба у водний кулеуловлювач.

Найбільш важливими деталями, які утворюють сліди на кулях та гільзах патронів, стріляних в гвинтівці «Вінторез» та дозволяють провести ідентифікацію є: бійок ударника; зачеп викидача; виступ відбивача; патронний упор; нарізи каналу стволу.

Сліди на частинах патронів, утворені іншими деталями зброї, слабко виражені та є малоінформативними.

Розташування слідів на гільзі зумовлено конструктивними особливостями затвора.

Зачеп викидача в затворі розташовується у верхній частині праворуч (12–13 годин умовного циферблату). Відбивач змонтований в затворі. Виступ відбивача розташовується в нижній частині ліворуч (7–8 годин). Зазначені деталі утворюють наступні кутові розміри:

1) слідоутворююча ділянка зачепу викидача за окружністю складає 550;

2) кут між верхньою гранню зачепу викидача та вершиною виступу викидача складає 1550.

Як було зазначено вище, штатними для ГСС «Вінторез» є спеціальні патрони СП-5, СП-6, які мають дозвукову швидкість за великої маси та міцному осерді.

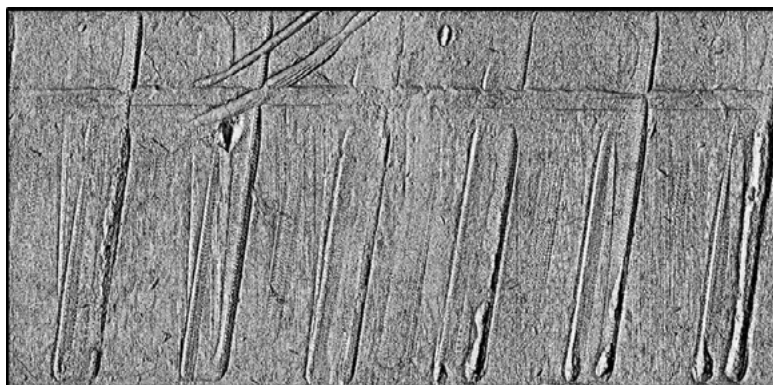
Гільзи патронів СП-5 та СП-6, стріляні в ГСС «Вінторез» мають наступні особливості (ілюстр. № 2):

1) слід від бійки ударника визначається в центрі капсуля у вигляді округлої вм'ятини діаметром 1,9–2,1 мм з дном напівсферичної або конічної форми;

2) слід від зачепу викидача визначається на фланці гільзи праворуч уверх у вигляді вм'ятини дугової увігнутої форми шириною 4–4,5 мм;

3) слід відбивача визначається на дні гільзи ліворуч вниз у вигляді парних вм'ятин, пов'язаних дугоподібною трасою, де нижня вм'ятинка – слід відбивача в момент пострілу, дугоподібна траса – слід ковзання відбивача при повороті затвора та верхня вм'ятинка – слід відбивача в момент викидання гільзи;

4) кут між зачепом викидача та виступом відбивача (в момент викидання гільзи) складає 1800.

Ілюстрація № 3. Розгортка слідів полів нарізів каналу стволу на ведучій частині кулі

На кулях, стріляних з ГСС «Вінторез» є такі сліди (ілюстр. № 3):

– шість «первинних» слідів (утворені при поступальному проходженні кулі в каналі ствола), розташовані паралельно поздовжньої осі кулі;

– шість нахилених праворуч «вторинних» слідів полів нарізів (утворені при поступально-обертальному проходженні кулі в каналі ствола), середньою шириною: 1-й – 1,799; 2-й – 1,766; 3-й – 1,724; 4-й – 1,658; 5-й – 1,645; 6-й – 1,782, розташовані під кутами, відповідно: 1-й – 7,83; 2-й – 7,819; 3-й – 7,785; 4-й – 8,631; 5-й – 8,491; 6-й – 8,559° до поздовжньої осі кулі.

Закономірності виходу та розповсюдження продуктів пострілу з ГСС «Вінторез».

Відкладення часток продуктів пострілу 9,0-мм патроном СП-5 з ГСС «Вінторез» визначається на «слідові доріжці» в межах відстаней від 0 до $390,0 \pm 5,5$ см. Більша частина досліджуваних часток продуктів пострілу осідає в межах відстаней 80–140 см (від дульного зрізу ГСС «Вінторез»). Зоною максимального їх відкладення є відстань 120 см. Тут виявляється 18,5% від всього числа мікрооб'єктів, що виявляються. Склад та розміри часток продуктів пострілу на різному віддаленні від ГСС «Вінторез» є різним. В безпосередній близькості від зброї, осідають частки порошу невеликих розмірів ($0,08 \times 0,03 \times 0,01$ мм та менше). Найбільш часто в таких відкладеннях зустрічаються частки металу та лаку, розмірами не більше $0,3 \times 0,2 \times 0,2$ мм. Навідстані 20–80 см – з'являються частки порошу середніх розмірів ($0,10\text{--}0,12 \times 0,03\text{--}0,05 \times 0,03\text{--}0,02$ мм). Їх кількість є максимальною на відстані близько 100 см.

Відкладення крапель збройної олії на «слідовій доріжці» мають вигляд чорних або темно-сірих плям круглої форми діаметром 0,01–5,00 мм. Ці плями виявляються поблизу дульного зрізу та прослідковуються до відстані $80 \pm 1,5$ см від нього. Більша їх частина (38%) визначається на відстані 40 см від зброї.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Виявлені особливості можуть бути використані в якості критеріїв для діагностики як самої зброї, так і факту й ситуаційних обставин її застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондар В.С. Сліди близького пострілу з деяких зразків вогнепальної стрілецької зброї, оснащеної пристроями зниження рівня звуку пострілу. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 4 (21). С. 1–7.
2. ДСТУ 9168:2021. Судова експертиза зброї. Балістичні дослідження. Терміни та визначення понять. Видання офіційне. Національний стандарт України. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2022. 44 с.
3. Методика встановлення належності об'єкта до бойових припасів вогнепальної стрілецької зброї та його придатності до стрільби. ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мініюсту України [Гамов Д.Ю.]. Київ, 2012. 25 с.
4. Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів). Методика. ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мініюсту України [Гамов Д. Ю.] Київ, 2012. 34 с.

REFERENCES:

1. Bondar, V. S. (2013) Slidy blyzkooho postrilu z deiakykh zrazkiv vohnepalnoi striletskoi zbroi, osnashchenoi prystroiamy znyzhennia rivnia zvuku postrilu. *Chasopys Akademii advokatury Ukrainy – Journal of the Academy of Advocacy of Ukraine*, 4 (21), 1–7. [in Ukrainian].
2. DSTU 9168:2021. Sudova ekspertyza zbroi. Balistychni doslidzhennia. Terminy ta vyznachennia poniat [Forensic examination of weapons. Ballistic studies. Terms and definitions]. (2022) Vydannia ofitsiine. Natsionalnyi standart Ukrainy. Kyiv : DP «UkrNDNTs» [in Ukrainian].
3. Metodyka vstanovlennia nalezhnosti ob'iekta do boiovykh prypasiv vohnepalnoi striletskoi zbroi ta yoho prydatnosti do strilby [The method of determining whether the object belongs to the combat supplies of firearms and its suitability for shooting]. (2012) DNDEKTs MVS Ukrainy; DEZP Miniustu Ukrainy [Hamov D.Yu.]. Kyiv. [in Ukrainian].
4. Metodyka vstanovlennia nalezhnosti ob'iekta do vohnepalnoi zbroi ta yoho prydatnosti do strilby (provedennia postriliv) [The method of establishing whether the object belongs to a firearm and its suitability for shooting (firing)]. Metodyka. (2012) DNDEKTs MVS Ukrainy; DEZP Miniustu Ukrainy [Hamov D. Yu.]. Kyiv. [in Ukrainian].

НОТАТКИ

Наукове видання

**ЕКСПЕРТ:
ПАРАДИГМИ ЮРИДИЧНИХ НАУК
І ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

№ 4 (28), 2023

В авторській редакції

Формат 60x84/8. Папір офсет. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 5,58. Замов. № 0124/062. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.